

Lacera

*Butlletí de l'entitat Lacera
Cercle d'Estudis Llorençans*

novembre
2025

BUTLLETÍ
30è

- Editorial
- La batalla més cruenta de la història de Sant Llorenç Savall?
- Cartes a Julieta
- El Marquet de les Roques
- La transició democràtica
- El meu besavi cantava i cantant s'explicaven el món
- Etnobotànica llorençana. LA RUDA^[01]
- Eines i feines del camp
- Ritxart

Ja hem arribat a la trentena, pel que fa a la nostra publicació anual. Un dígit que implica l'haver arribat fins aquí perquè hi hem posat una mica de seny i de rauxa. La majoria de nosaltres ja dúiem motxilla quan vam assolir aquesta edat...

La motxilla de la revista és el compromís envers els vilatans i gent que aprecia les petites i no tant petites aportacions fetes i que gràcies a aquestes pàgines, passaran a la història escrita de la vila. Estem fent història, qui ho diria.

En la que fa trenta hi publiquem articles d'àmbits molt diversos, des d'una sospitosa crònica que ara en diríem una possible «*fake news*», que no podrem viatjar pel túnel del temps per comprovar-la, a dues històries d'amor de caire ben diferent, la de la Julieta seria el «*Tinder*» de l'època.

La Mertxe Pamplona, el Miquel Casals, així com el Jaume Valls ens amenacen en fer un «*remake*» dels seus articles sobre etnobotànica, eines i feines del camp i la Vall d'Horta respectivament. N'estem segurs que les seves segones i successives parts seran igual de bones que les primeres.

Posats a lligar fils amb imaginació, una de les històries d'amor podria servir com a pròleg de l'article de la «Transició a la democràcia» que en ofereix l'altre Jaume Valls, el de la pipa.

La Joana Canadell evoca als trobadors catalans del segle XIX-XX, entre ells el seu besavi, on amb les seves melodies fan d'«*influencers*» de l'època analògica i també ens inclou la partitura amb la qual farcién les lletres de les seves cançons per si ens animem a recrear-les [transcrites pel nostre Jordi Meda].

Finalment el nostre actual batlle fa una oda al seu amic i predecessor Ricard Torralba que ens ha deixat aquest any 2025.

Com a cada número les nostres postres de miscel·lània ens endolceixen i ens fan memòria del que hem fet durant aquest any que està apunt de finir. Fins l'any que ve i...

...bon profit!

*Butlletí de l'entitat Lacera
Cercle d'Estudis Llorençans*

Any XXII (2a Època) • Número 30 • Novembre 2025

Adreça:: C/ Canigó, 7 • 08212 Sant Llorenç Savall

Direcció: Albert Vicens Llauradó

Redactors: Sònia Alsina	Joan Rossell
Ignasi Catalan	Magí Rovira
Jordi Guillemot	Getrudis Rovira
Ramon Molina	Montse Rubiras
Josep Maria Noguer	Jaume Valls Droguet
Mertxe Pamplona	Jaume Valls Vila
Laura Pascual	Ariadna Vidal
Francesc Roma	

Fotografies: Arxiu Lacera	Mertxe Pamplona
Albert Vicens	Joan Solà
Josep M. Noguer	Jaume Valls Droguet
Joan Rossell	Francesc Roma
Laura Pascual	www

Disseny: @joanrossell

25 d'abril de 1837:

La batalla més cruenta de la història de Sant Llorenç Savall?

L'abril de 1837, en plena primera guerra carlina, un exèrcit d'uns vuit-cents homes comandats pel capità Boquica i altres líders carlins va entrar a Sant Llorenç Savall amb la intenció d'ocupar la població. L'escomesa desembocà en una batalla que tingué com a escenari els carrers del poble i que comportà sis soldats morts i més de vint ferits. Això és el que diu la crònica oficial que, de ser certa, convertiria aquest enfrontament en l'esdeveniment que ha vessat més sang en un sol dia de tota la història llorençana. Tot i això, alguns elements fan dubtar de la veracitat de la narració. Podria ser que la descripció de la batalla fos exagerada o, fins i tot, falsa de cap a peus? Aquest article pretén donar resposta a aquesta pregunta i, per damunt de tot, reivindicar la figura d'en Francesc Rius i Datzira, un dels personatges més rellevants de la història llorençana.

Càrrega de l'exèrcit carlista (pintura d'August Ferrer Dalmau)

La crònica de la batalla

En Francesc Rius i Datzira, àlies el Secai, era el Capità de la Companyia Nacional d'Isabel II quan tingueren lloc els fets del dimarts 25 d'abril de 1837. En funció del seu càrrec, redactà l'informe corresponent adreçat al Capità General de Catalunya que transcrivim a continuació:

«Hoy día a las tres de la tarde han tenido la perfidiosa osadía de atacarnos por diferentes puntos los mismos facciosos que formaban el cordón, en número de ochocientos hombres con veinte caballos capitaneados por Boquica, Agustín Dachs i Pablo Escorsell intimándome la rendición. Lo que acompañó su respuesta fue fuego, gritando vencer

o morir. Al momento se tocó arrebató para reunir la fuerza de mi mando y, después de ocupados los principales puntos de nuestra fortificación y de un riguroso fuego, salió parte de la Compañía al mando del teniente Don José Agell para atacarlos rabiosamente a la bayoneta, que ellos estaban incendiando y robando las casas de los extremos de los arrabales, y después de un furioso combate que duró hasta las seis y media de la tarde tuvieron cobardemente que huir, recogiendo por las casas de campo cercanas. Nuestros valerosos e infatigables Voluntarios Nacionales y demás gente de la población, después de grandes fatigas, corrieron para el socorro de lo incendiado, visto lo dicho y por la oscuridad de la noche mandé se retiraran dejando partidas por diferentes puntos de los arrabales (...)

El día siguiente, visto el Señor Capitán Boquica el gran número de heridos que le llevaban a su presencia, marcharon con la oscuridad de la noche por el pueblo de Granera dejando en su campamento infinidad de fuegos. Al día siguiente mando una partida para reconocer el campo y, vista la serenidad del día, hallaron seis muertos y un caballo, dos fusiles, mantas y otros equipajes, sin contar los que ellos enterraron, pues se sabe que se llevaron de las mismas casas de campo donde ellos estaban reunidos los instrumentos necesarios para enterrar los muertos. Por varias partes sabemos de cierto que se llevaron veinte heridos. De nuestra parte no hemos sufrido pérdida alguna, sólo un Nacional contuso. Visto que este

pueblo está tan perseguido (...) pido a V.E. con unión del Ayuntamiento y demás de dicha villa tenga a bien dirigirnos una fuerza combatible para poder trabajar los campos y transitar por los caminos, que es cuanto le pedimos. Justicia es lo que esperamos de V.E. San Lorenzo Saball, abril 1837.

Francisco de Asís Rius,

Capitán de la Compañía Nacional de Isabel II de San Lorenzo Saball»¹

El context històric: les guerres carlines

Abans d'entrar de ple en l'anàlisi de la narració d'en Francesc Rius, cal que fem cinc cèntims sobre la situació política que travessava el país en aquell moment. L'any 1833 moria el rei Ferran VII, un monarca que jurà la Constitució de Cadis del 1812 però que acabà imposant un règim autòritari, especialment durant els darrers deu anys del seu regnat. Deixava una vídua, Maria Cristina, i una filla de tres anys, Isabel, a qui nomenà hereva al tro trencant amb la tradició de donar preferència als homes per ocupar el càrrec. L'elecció de la futura Isabel II desfermà les protestes dels sectors més conservadors del país, partidaris de continuar la línia masculina en la figura del

germà del rei mort, Carles (Carles V pels carlins o carlistes). Aquest conflicte de successió fou el detonant que va fer esclatar la primera guerra carlina, anomenada també guerra dels set anys (1833-1840). Això no obstant, la veritable causa de l'esclat de la guerra fou l'oposició entre els sectors més conservadors de la societat (església, noblesa i pagesia), guardians de l'antic règim i contraris a qualsevol mena de reforma liberal, i els sectors més innovadors (burgesos, obrers, comerciants...) que van veure en la mort de Ferran VII l'ocasió ideal per tirar endavant les tan desitjades reformes socials, polítiques i econòmiques que necessitava el país. El germà de Ferran VII, Carles, encarnava l'immobilisme, la continuïtat d'una monarquia absolutista i la garantia per a nobles, capellans i pagesos de que tot continuaria igual. Maria Cristina, la vídua del rei i regent fins a la majoria d'edat d'Isabel II, representava l'obertura cap a les reformes de la revolució liberal.

El resultat de tot plegat fou que la societat catalana i l'espanyola quedaren profundament dividides en dos bàndols: els conservadors partidaris de Carles (anomenats carlins o carlistes) i els liberals partidaris de Maria Cristina i, quan arribés el moment, d'Isabel II (anomenats cristins, isabelins o simplement liberals).

A l'esquerra: Carlos María Isidro de Borbón y Borbón-Parma (Carles V). A la dreta: Isabel II

L'enfrontament es perllongà, amb més o menys intensitat, durant mig segle i culminà amb les tres guerres carlines: 1833-1840, 1846-49 i 1872-76. Es tractà de veritables guerres civils que comportaren importants pèrdues humanes i econòmiques pel

país. De fet, el conflicte carlí fou conegut amb el nom de «guerra civil espanyola» pels contemporanis de l'època fins que els historiadors el rebatejaren amb el qualificatiu de carlí, deixant la denominació «guerra civil» per a l'alçament militar del 1936-39.

La situació a Sant Llorenç Savall

Com és lògic, l'opció carlista era majoritària a les zones rurals, on la pagesia suposava la immensa majoria de la població, mentre que els liberals dominaven a les ciutats, on una incipient classe obrera i una burgesia en auge reclamaven canvis urgents a nivell polític, social i econòmic. Així, mentre Terrassa i Sabadell eren marcadament liberals, la Catalunya interior (Bages, Moianès, Berguedà...) era de tendència eminentment carlista. El resultat d'aquest repartiment territorial fou que Sant Llorenç Savall es trobà a la frontera d'ambdós bàndols, més si tenim en compte el paper històric que ha tingut el poble com a nus de comunicació entre aquestes zones de Catalunya. Degut a això, la presència carlista fou freqüent, per bé que, amb l'excepció d'un curt període de tres mesos, mai s'hi establí un quarter general. Per contra, les visites de l'exèrcit regular isabelí i, sobretot, la presència de la Companyia Nacional eren el pa nostre de cada dia. Analitzant la documentació conservada a l'Arxiu Municipal, hom té la sensació que els llorençans no acabaren mai de decantar-se per un o altre bàndol. Més aviat fa l'efecte que vivien la guerra com una molèstia de fora, que distorsionava la seva feina diària, i prenen partida per uns o altres en funció de

la situació del moment, buscant l'opció que els suposés menys maldecaps i menys despeses, sempre amb un punt de vista molt pragmàtic.

En aquest marc, i a instàncies del govern de Maria Cristina, es començaren a crear companyies de voluntaris lleials a la causa liberal per bona part del territori català. La idea tingué molt èxit a les zones urbanes (a Sabadell es creà una companyia de 400 voluntaris en pocs dies), però no acabà de quallar a les àrees rural. A Sant Llorenç, essent alcalde en Joan Sallent, l'Ajuntament provà de tirar endavant la creació d'una d'aquestes companyies per tal de defensar el poble contra una eventual ocupació carlina, però el resultat degué ser decebedor perquè va fer falta recórrer a la lleva forçosa per a que el projecte tirés endavant. Finalment, el 14 de març de 1834 naixia la Companyia de Seguretat Pública de Sant Llorenç Savall (coneguda popularment com Companyia Nacional d'Isabel II). Al seu capdavant, com a capità, trobem en Francesc Rius i Datzira, el Secai, que passà a convertir-se així en abanderat de la causa liberal al poble. En Llorenç Valls i Valls com a tinent i en Josep Agell i Joan Cadafalch com a sotstinentes completaren el quadre de comandament de la nova tropa liberal llorençana, que arribà a tenir prop d'un centenar de «voluntaris». Pocs dies des-

prés de la seva creació, els membres de la Companyia foren armats amb fusells. Més endavant es decidí fortificar l'església i la casa del costat, connectant ambdós edificis amb un túnel subterrani. També es fortificaren les principals vies d'entrada al poble (veure plànol adjunt). Sant Llorenç Savall estava preparat per plantar cara a les tropes carlines. O, si més no, això pensaven aleshores els llorençans.

Francesc Rius i Datzira, el Secai: un personatge controvertit

Per entendre millor els fets de l'abril de 1837 i valorar la seva veracitat cal que ens endinsem primer en la personalitat del principal protagonista de la batalla. Francesc Rius i Datzira, àlies el Secai, fou el principal garant del bàndol liberal a Sant Llorenç Savall. Aquesta era, si més no, la versió oficial. Això no obstant, si gratem una mica en la documentació, de seguida apareixen algunes incongruències que ens fan pensar que la posició d'aquest personatge clau de la nostra història fou sovint força ambigua.

Plànol de Sant Llorenç Savall l'any 1884. Els números indiquen els indrets que foren fortificats durant la primera guerra carlina: 1. Església, 2. Marquet de l'Era, 3. Torre dels Carlins (entrada carrer Barcelona), 4. Entrada carrer Sant Feliu, 5. Entrada carrer Vic. Font: Arxiu Municipal de Sant Llorenç Savall.

Francesc Rius i Datzira va néixer l'any 1796, en ple context de la Revolució Francesa. Fill del llorençà Pere Rius i de la castellanenca Teresa Datzira, l'any 1823 va contraure matrimoni amb la Raimunda Cerdà, natural de Sant Quirze Safaja. La parella va tenir tres fills: Josep Rius i Sardà² (1826), Teresa Rius i Cerdà (1823) i Cristina Rius i Sardà (1833)³.

El nostre personatge de seguida es significà políticament. El 1833, a les portes de l'esclat de la primera carlinada, les autoritats municipals de bona part de Catalunya engeguen una curiosa investigació per tal de detectar possibles carlistes entre els seus habitants. L'alcalde de Sant Llorenç, en Joan Sallent, envia un informe al seu homòleg de Granollers per indicar-li que al nostre poble

no hi ha cap simpatitzant de la causa carlina. Només sospita d'en Francesc Rius i Datzira per haver fet públicament alguns comentaris fora de to en referència a un conat de sublevació carlista que fou ràpidament sufocat: «...solo infunde algunas sospechas ciertas expresiones soltadas por Francisco de Asís Rius un poco antes de manifestarse la sublevación y otra al momento de aparecer disipada. Siendo la primera que esta cuaresma no faltarían sermones porque vendría una expedición de seis mil misioneros y la otra de que se había malogrado la expedición de los sublevados por haberse precipitado a salir tres semanas antes...»⁴.

Cal imaginar que aquestes declaracions van ser purament informals, fetes tal vegada en el context d'una típica conversa de cafè, i a partir d'elles no es pot inferir de forma clara la ideologia d'en Francesc Rius que, per altra banda, va fer gala d'un agut sentit de l'humor. En qualsevol cas li van comportar que la gent el titlès de carlí durant una temporada. Això no obstant, creiem que és prou significatiu que bategés el seu tercer fill, en aquest cas una nena, amb el nom de Cristina justament un mes després de la mort de Ferran VII i quan s'encetava la regència de la seva muller, Maria Cristina, de tendència teòricament liberal.

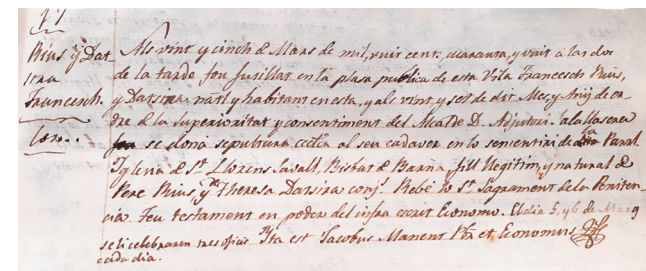
En qualsevol cas l'etiqueta de carlí li va durant ben poc perquè, com ja hem vist, el 1834 es crea a Sant Llorenç la companyia de Voluntaris d'Isabel II i el nostre personatge n'esdevé el capità, passant de sospitós carlí a aferrissat defensor de la causa liberal. Si aquest suposat canvi és desconcertant, encara ho és més el seu paper durant tota la primera guerra carlina. Durant els primers anys del conflicte (1833-35) en Francesc Rius volta pel municipi empaitant carlins en companyia dels seus «voluntaris», però la seva bel·ligerància s'esbronca el 21 d'octubre de 1835 quan un exèrcit d'uns cinc mil carlins (segons documentació municipal) passa pel poble, entra a l'ajuntament i (per a desgràcia dels historiadors) crema tota la documentació. Un contingent d'aquest exèrcit es queda al poble, establint el quarter general al Marquet de l'Era amb el vist-i-plau del seu propietari Jaume Antoni Marquet, fet que li comporta no pocs problemes més endavant (però aquesta és una altra història). El cas és que els carlins es van fer els amos de Sant Llorenç durant tres mesos, fins que un contingent de cent-vint-homes de l'exèrcit regular isabelí pujà al poble i els foragità. La pregunta obvia que sorgeix és què van fer en Francesc Rius i els seus «voluntaris» durant tot aquest temps. Hom pot pensar que van fugir per tal de salvar les vides o que van plantar

cara als invasors per tal d'alliberar el poble. Res més lluny de la realitat. El cert és que en Rius i tota la seva colla es van quedar a Sant Llorenç com si no passés res, cultivant els camps i fent vida amb tota normalitat. Esteve Busquets i Molas, al seu llibre *Entre vinyes i telers*, comenta que el Secai es relacionava cordialment amb els carlins fins a l'extrem de convidar-los a casa seva. Sembla ser que el nostre personatge actuava més per interès propi que no pas per fidelitat a cap ideologia, prenent sobre la marxa les decisions que més li convenien. Cal que tinguem molt present aquest tarannà a l'hora de donar credibilitat a la seva narració.

Fusell model 1836. Arma utilitzada per l'exèrcit regular durant l'època de la batalla de Sant Llorenç (Museu de l'Exèrcit)

En acabar la primera carlinada en Francesc Rius continuà ben actiu en la política municipal, esdevenint alcalde l'any 1841. Però la seva sort es tallà en sec el vint-i-cinc de març de 1848, en plena segona carlinada (1846-49). Aquell dia un grup reduït de carlins comandats per en Bartolomé Poses entrà al poble i afusellà al Secai al bell mig de Plaça. El motiu de l'assassinat és un misteri, però tot plegat fa pensar en una revenja per alguna causa pendent. Segons documentació municipal «los motivos que alegaron para cobrar tan bárbaro asesinato quedaron consignados en un papel que colocaron sobre su cadáver...», document que no ha estat recuperat. No és agosarat suposar que l'ambigüitat que mostrà Rius durant tot el conflicte, tractant amb uns o altres segons li convenia, li va acabar costant la pell.

Entrada al llibre d'Òbits de la parròquia de Sant Llorenç Savall on es fa referència a l'afusellament del Secai. (font: Arxiu Episcopal de Vic: D5. 1809-1852 Defuncions)

La batalla: ficció o realitat?

Ara que ja hem contextualitzat la batalla de 1937 i que ens ha apropat una mica a la personalitat del Secai, podem intentar esbrinar fins a quin punt aquest fet succeí de veres. Els principals protagonistes de la història, deixant de banda en Francesc Rius, foren els cabdills carlins Boquica, Agustín Dachs i Pablo Escorsell. Els dos primers foren importants cabdills carlins. Josep Puig, àlies Boquica⁵, fou un dels principals líders del moviment a la primera i segona carlinada. Pel que fa a Agustí Dachs, de forta tradició monàrquica, rendí la ciutat de Ripoll a les tropes isabelines el 1838 sense oposar resistència i fugint amb els seus homes. Aquest acte li costà la presó, previ consell de guerra. Morí afusellat a Girona per l'exèrcit isabelí el 1844. Ambdós cabdills actuaren sobretot al Ripollès. Pel que fa a Pablo Escorsell, tot indica que era un carlí de Monistrol de Calders o bé de Mura que actuà amb un reduït grup per la zona sud del Bages.

En el recompte de forces carlines de Catalunya, fet a Elorrio el 15 d'abril de 1836, hi consten els batallons d'Agustí Dachs amb 500 homes i el de Joan Boquica, amb 400 homes. El nombre total de forces carlines, per tant, s'ajusta prou a la

narració del Secai. També tenim notícia que el batalló 9è, manat per en Boquica, va fer una incursió pel Maresme i pel Vallès entre el març i l'abril de 1937 i que Dachs voltava per Mura a principis de 1837.

Fins aquí, doncs, no es pot descartar la veracitat de la història, tot i que destaca el fet que un personatge de la talla d'en Dachs no deixés registre escrit en passar pel nostre poble. Això no obstant, hi ha un seguit d'elements en la narració que ens fan creure que en Francesc Rius va inventar-se la història de la batalla o, si més no, en va exagerar la seva rellevància. Anem a posar-los un per un sobre la taula:

1. La cronologia de la narració és contradictòria. Comença el relat en temps present (Hoy día a las tres de la tarde han tenido la perfidiosa osadía...) per passar tot seguit a parlar en passat i acabar d'embolicar la troca encadenant els esdeveniments dels dos dies posteriors. Això dona peu a pensar que, o bé el text fou escrit en tres dies diferents, o bé el Secai va fer el redactat d'una tirada i va caure en un clàssic error argumental, parlant en present d'uns fets que encara no havien succeït (o que no havien succeït mai).

2. El balanç de pèrdues humanes d'un i altre bàndol és escandalosament desequilibrat: sis morts i vint ferits pel costat carlí i només un contusionat entre els «voluntaris» isabelins de Sant Llorenç Savall. Aquest és el punt que fa més increïble tota la història. Recordem que la Companyia de Voluntaris d'Isabell II aplegava menys de cent homes. Tots ells eren pagesos que compaginaven la seva feina diària al camp amb alguna batuda escadussera pels entorns del poble. No eren soldats entrenats ni estaven avesats al combat cos a cos. Contràriament, l'exèrcit carlí es trobava en el seu punt àlgid pel que fa a formació militar. Aquell mateix any els líders carlins havien decidit canviar d'estratègia, abandonant la típica tàctica de les escaramusses protagonitzades per grups reduïts per passar a objectius més ambiciosos mitjançant la unió de diferents batallons en veritables exèrcits. Que vuit-cents homes bregats en la batalla fossin reduïts per un centenar de pagesos costa molt de creure. Per acabar-ho d'adobar uns mesos més tard, concretament el 17 de novembre, una partida de 60 o 70 carlins és interceptada pel Secai i els seus homes a Gallifa. La descripció de la batalla i el resultat final ens resulten sospitosament familiars: «...mando a mis valientes movilizados junto con la ronda de Tarrasa, vamos valientes, vamos a rechazarlos de estos puntos. Inmediata-

mente los acometieron como leones, rechazándolos en sus puntos, dispersándolos enteramente (...). La pérdida de los facciosos sabemos de cierto que murió uno, otro mal herido que murió en una casa de campo, y cuatro heridos más que llevaban bagajes. Por nuestra parte no tenemos ninguna pérdida, solo un contuso levemente.». No us sona de res?.

3. L'única font que fa referència a la batalla és la que subscriu el Secai. No apareix cap altre document municipal on s'esmenti l'incident, tot i que els comunicats de l'alcalde de Sant Llorenç, Joan Cadafalch, dirigits a la Junta d'Armament i a l'alcalde de Terrassa sovintegen. Tampoc apareix cap referència a l'Arxiu Històric de Moià, tot i que en Dachs, instal·lat a Monistrol de Calders en aquella època, va deixar nombrosa documentació escrita referent a la gestió diària de l'activitat carlina.

Signatura d'Agustí Dachs (Font: Antoni Llagostera a «Aproximació biogràfica al cap carlí ripollès Joan Cavalleria, àlies Ne»)

4. La personalitat singular del Secai. Com hem vist més amunt, en Francesc Rius fou un home amb marcades contradiccions. Tot i que oficialment secundà el bàndol liberal, el seu comportament durant alguns episodis de la primera carlinada aixequen sospites sobre la seva veritable ideologia. Aquesta ambigüitat, que ja es denota a la primera cita documental del 1833, genera certa desconfiança a l'hora de donar crèdit a les seves narracions. Narracions, per altra banda, redactades amb un marcat estil novel·lesc.

5. Absència en la memòria oral. Així com l'episodi de l'afusellament del Secai a Plaça o fins i tot el desenllaç de la batalla de Talamanca del 1714 han quedat marcats a foc en la tradició oral llorençana, la suposada batalla del Secai ha caigut en l'oblit més absolut. Ningú del poble en conserva memòria per transmissió oral.

6. Documentació de l'Arxiu Episcopal Vic. Al registre de defuncions dels llibres parroquials (D5. 1809-1852) no apareix cap referència a l'enterrament de sis morts per acció violenta en tot el mes d'abril de 1837, ni tampoc en els mesos anteriors i posteriors. En canvi, sí que apareixen els dos soldats morts en una escaramussa el 10 de febrer del 1836, tot i ser de fora del poble: «als deu de febrer de 1836: moriren en camp de

batalla dos soldats del Regiment d'Infanteria 20a línia. Foren Rafel Hijano i José Jiménez i de seguida se'ls donà sepultura eclesiàstica»⁶. També hi apareix una altra víctima de la guerra, en Climent Valls Pagès, mort el vint-i-u de maig de 1836 a Cadafalc durant una altra escomesa carlina.

De tot plegat es desprèn, a tall de conclusió, que molt probablement la narració de Francesc Rius i Datzira és pura invenció o bé una exageració d'una batussa que no tingué conseqüències greus. A l'hora de buscar una explicació que justifiqui la mentida del Secai cal tenir present que Sant Llorenç Savall estava efectivament assetjat per l'exèrcit carlí en aquell moment de la guerra, amb el centre de comanament a Monistrol de Calders. La por d'una ocupació, alimentada pel record dels fets de 1835, era constant i obligava als «voluntaris» de la Companyia Nacional a fer llargues guàrdies pels entorns del municipi en detriment del seu treball com a pagesos. És comprensible que el nostre protagonista utilitzés l'estratègia de la mentida o l'exageració per cridar l'atenció del Capità General de Catalunya amb l'objectiu d'aconseguir una tropa regular que vigilés el municipi, alliberant d'aquesta manera als seus habitants d'una càrrega tan feixuga i poc profitosa.

No puc acabar aquest article sense reivindicar la figura d'en Francesc Rius i Datzira. Personatge malauradament oblidat, fou protagonista clau de la història llorençana del segle XIX i, m'atreviria a dir, un dels més rellevants de tota la història del nostre poble. Home polièdric i difícil de catalogar, sovint contradictori, tingué una vida relativament curta (morí amb 52 anys) però extraordinàriament intensa. Sens dubte, una vida digna d'una novel·la o d'una opereta.

Sant Llorenç Savall, tardor de 2025

NOTES

1. Arxiu Municipal de Sant Llorenç Savall
2. Als llibres sacramentals de Sant Llorenç Savall el cognom apareix escrit indistintament de dues maneres: Cerdà i Sardà. Hem mantingut la grafia original en cada cas.
3. Arxiu episcopal de Vic. Llibres sacramentals de la Parròquia de Sant Llorenç Savall. A3 1784-1814. A4 1814-1853, C3 1784-1850 i D5 1809-1852.
4. Arxiu Municipal de Sant Llorenç Savall
5. Cal no confondre aquest «Boquica» amb en Josep Pujol i Barraca, àlies Boquica, un sanguinari bandoler català que actuà a principis de segle XIX.
6. Arxiu episcopal de Vic. Llibres sacramentals de la Parròquia de Sant Llorenç Savall. D5. 1809-1852.

ARXIU CONSULTATS

- Arxiu Municipal de Sant Llorenç Savall
- Arxiu Històric de Moià
- Arxiu Episcopal de Vic

BIBLIOGRAFIA

- LLAGOSTERA, Antoni: Aproximació biogràfica al cap carlí ripollès Joan Cavalleria, àlies Ne. Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, nº 12, Ripoll, 2001.
- MUNDET, Josep Maria: La primera guerra carlina a Catalunya: història militar i política. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.
- TOLEDANO, Ferran: Carlins i catalanisme. Editorial Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2002
- VALLS, Jaume i VICENS, Albert: Sant Llorenç Savall. Més de mil anys d'història. Editorial Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2010.

WEBGRAFIA

- Lacera (Centre d'Estudis de Sant Llorenç Savall): <https://lacasavall.cat>

Contes al casal d'estiu

Lacera ha col·laborat per primera vegada amb el Casal d'Estiu amb l'objectiu d'apropar a la canalla la història i les tradicions de Sant Llorenç Savall. I res millor per fer-ho que a través de la teatralització d'una de les llegendes més conegudes del nostre poble: l'àvia del Dalmau i els bandolers. Els nostres companys Jaume Valls Vila, com a narrador, i la Montse Rubiras, degudament disfressada en el paper d'àvia, van fer les delícies dels nois i noies al pati de l'escola Josep Gras. Tal vegada l'activitat ha creat precedent i l'any vinent ens atrevirem a representar els «tres dimonis del Borrell»?.

Presentació del llibre: «GUERRA I POSTGUERRA A SANT LLORENÇ SAVALL»

Al mes d'abril el nostre company Jaume Valls Vila va presentar el seu darrer llibre titulat «Guerra i postguerra a Sant Llorenç Savall», un exhaustiu treball sobre la Guerra Civil al nostre poble. L'acte fou presentat per l'alcalde Joan Solà.

El llibre ens apropa a les tragèdies personals i col·lectives que comportà l'enfrontament armat, així com als precedents que desencadenaren la guerra i a les seves conseqüències immediates. Val la pena destacar la important profusió de fotografies d'època que acompanyen el text.

TABACS
EXP. N° 1

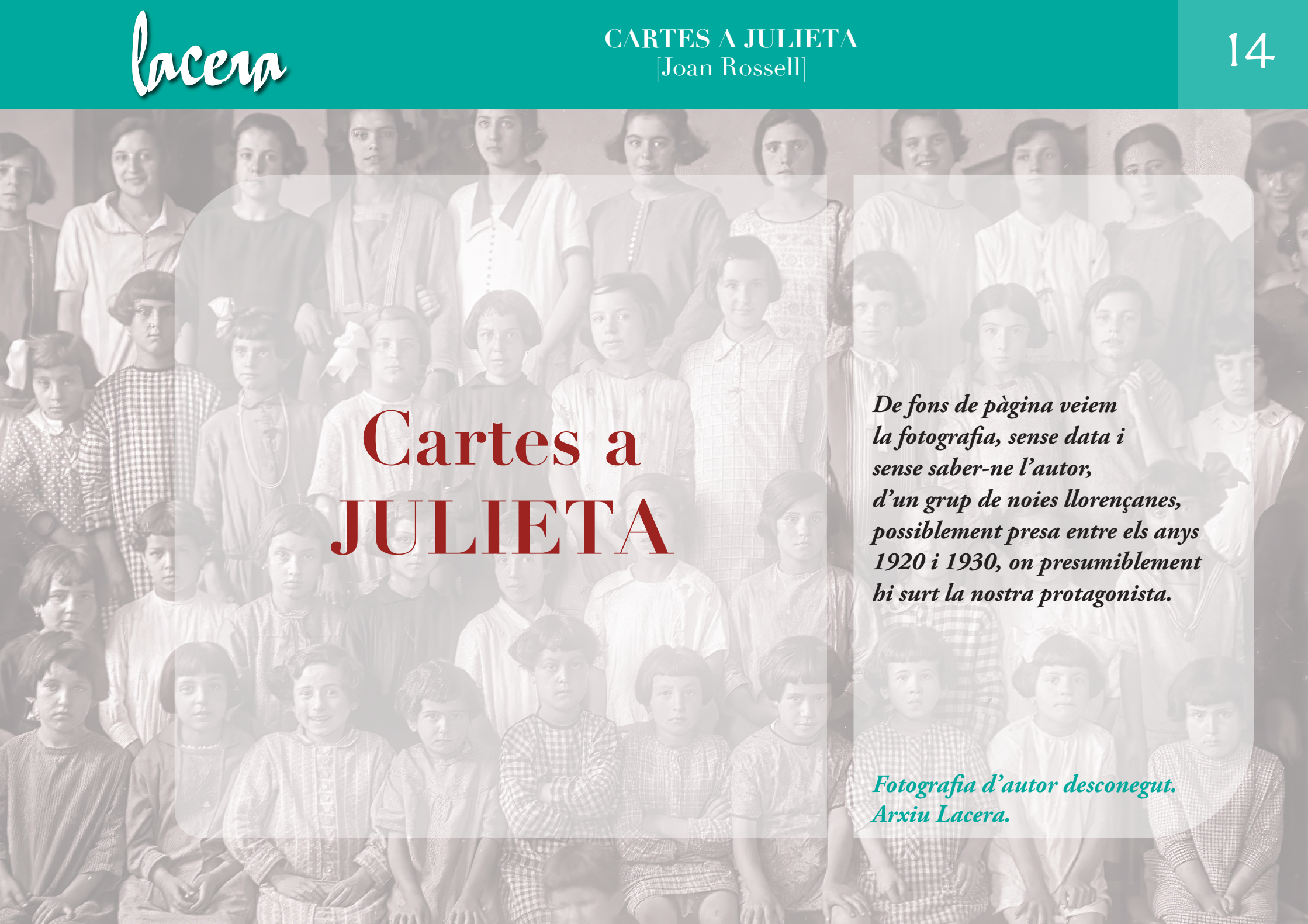
ESTANC JAUME OLIVÉ

Carrer Nou, 11

937 140 206

SANT LLORENÇ SAVALL

**L'ESTANC COL·LABORA
AMB LA REVISTA LACERA**

Cartes a JULIETA

*De fons de pàgina veiem
la fotografia, sense data i
sense saber-ne l'autor,
d'un grup de noies llorençanes,
possiblement presa entre els anys
1920 i 1930, on presumiblement
hi surt la nostra protagonista.*

*Fotografia d'autor desconegut.
Arxiu Lacera.*

Aquesta és una història intimista que ens atrevim a publicar, després d'haver-hi donat unes quantes voltes, i que ho fem pel seu valor antropològic d'una època i els seus fets. Una història que, com dic més endavant, la trobo més interessant pel que no es diu (o només s'insinua); dels seus escenaris que no es descriuen com faria una novel·la sinó que que els has d'anar imaginant; per un anar i venir de cartes que no saps si arriben o no arriben al seu destí; per uns personatges desconeguts on no tenen una introducció i els has d'anar coneixent a mesura que llegeixes les seves missives on, possiblement, no expliquen tota la veritat.

Malgrat el que us acabo d'escriure, no us penseu que és una història com les que veieu al cinema o a qualsevol sèrie televisiva de les que avui podeu llogar a la TV, és una història senzilla protagonitzada per personatges que ens podríem trobar al qualsevol carrer de qualsevol poble i que tot el que hi posen són els ingredients per cuinar un relat que pot ser èpic gràcies a la vostra imaginació.

Imatge per il·lustrar l'article extreta de depositphotos.com

En el farcellet del llaç vermell hi vam trobar 23 cartes de l'Enric Montoro i 7 cartes més escrites per la Julieta que van del desembre del 1941 fins l'octubre del 1945.

Hem respectat l'idioma amb el qual van ser escrites.

Fem un viatge al passat... Entrem al túnel del temps...

Som a l'any 1941 i la nostra protagonista rep una carta misteriosa signada per un tal Montoro i en el remitent s'hi llegeix: «Correccional número 6» (més endavant s'anomenarà la

Presó Model de Barcelona), la qual farà que la vida de la Julieta derivi cap a camins no previstos i desconeguts.

La Julieta és una noia llorençana que al 1941 deu tenir uns 22 anys. Al poble hi té la mare, el germà i la germana tots ells més grans que ella. El germà acabava de sortir de la presó on hi va romandre un parell d'anys per raons polítiques, derivades de la guerra civil espanyola, per haver lluitat al cantó republicà.

Però continuem amb la nostra jove protagonista que li hem canviat el nom per anomenar-la Julieta, com la de la tragèdia, per preservar la seva identitat i la de la seva família.

Al 1941 la Julieta s'estava a Barcelona. Des de molt jove va demanar a la seva mare de marxar a servir a Sabadell i així ho va fer fins que més tard el destí la va fer arribar a la capital. Així doncs un cop establerta a la Ciutat Comtal va rebre la carta misteriosa d'un home desconegut, un tal Enric Montoro, a la qual li proposa una relació d'amistat per correspondència.

L'Enric estava engarjolat a la Presó Model de Barcelona, igual com ho havia estat el seu germà. També era un pres polític del règim franquista. Possiblement aquest pot ser el motiu pel qual la Julieta accedís a respondre a aquesta primera carta, perquè ella coneixia en primera persona les seves vicissituds, necessitats i recolzament emocional, sobre tot en els més joves.

Malauradament aquesta primera missiva no la van trobar en el farcellet de cartes trobades a les escombraries i lligades totes elles amb un llacet de color vermell, condemnades a desaparèixer dins del contenidor blau entre papers i cartrons. Aquestes cartes possiblement només havien estat llegides per la pròpia Julieta i per una amiga, l'Encarna, que l'assessorava sobre els continguts i interpretacions de

*Imatge aèria del pati de la presó «La Modelo» de Barcelona. Motí dels anys 90 Foto: Toni Garriga.
Foto extreta de la Revista RAMBLA*

les missives. També és possible o gairebé segur que la mare i germana de la Julieta sabés de la comunicació que hi havia entre la ella i l'Enric (el seu germà segur que ho sabia).

Us podeu preguntar com és que hi havia cartes de la pròpia Julieta en el feix de correspondència? i és que la Julieta, possiblement per motius de caligrafia, les hi feia escriure a l'amiga de confiança, l'Encarna, i ella es quedava l'escript original. Això només va passar en els dos primers anys de correspondència. Des d'aleshores només ens podem imaginar les seves cartes per les respostes que va donant l'Enric en les seves missives. És de la meua imaginació l'afirmació de que quan aquestes es van fer més íntimes, l'Encarna va desaparèixer de l'escena.

És una història senzilla de la que personalment el que trobo més interessant és el que no es diu o només s'insinua, però que ens podem imaginar i contextualitzar en l'època que es produeixen els fets: postguerra, dictadura, censura, feixisme, repressió, persecució, presó, prejudicis, sol·dat, POR...

De fet, la por és la protagonista de tot sistema autòcrata, o no. De fet, és l'arma que fa servir el poder per dominar al poble i fer-lo servil i també per amansir els dissidents. No cal executar la por, ella s'executa sola, només cal donar un argument, les mateixes víctimes en són portadores i com si d'un virus es tractés encomana a tot el qui es creua al seu camí i, conseqüentment, és també la protagonista invisible de la nostra història.

No recordo haver llegit la paraula *por* en cap de les cartes i com a sinònim, no fins al final, apareix la paraula pres o presó, hi ha tot de paraules tabú amagades i que no es llegeixen en cap missiva.

La por a la presó, la por al què diran, la por a saber que t'escrius amb un pres, els prejudicis familiars, els prejudicis socials, els prejudicis polítics...

Una història de la que se'n podria fer una pel·lícula, on carta a carta es va construint un trenca-closques on el director i guionista ets tu i la Julieta i l'Enric són els actors, on,

al no saber què diuen les cartes de la Julieta, el relat s'obre de manera polièdrica en la teua imaginació.

Hi ha moltes preguntes sense resposta i aquestes només les pot imaginar el lector i que, com en un joc de rol, els desenllaços són o poden ser singulars a gust del propi llegidor.

Les cartes les trobaràs a la nostra web doncs, degut a l'extensió, no les podem encabir a la revista. Aquestes estan ordenades cronològicament i les que no porten data hem intentat intercalar-les amb la resta en funció del seu contingut.

Nosaltres també ens hem aventurat a fer un article diferent i singular que podríem anomenar «bipolar» on combinem el relat que es pot llegir sobre el paper [analògic] i el digital, a partir d'una pantalla on la informació és al «núvol», per explicar o més ben dit per posar al teu abast els ingredients perquè, tu, lector, et facis la teua història i la localitzis dins del temps del nostre país i les seves misèries.

El 26 de gener entraven a Barcelona les tropes franquistes. Començava una nova etapa de La Model, que va convertir-se en el lloc on, a més dels presos comuns, s'encarceraven nombroses persones víctimes de la repressió del règim.

Un instant de la celebració de La Mercè a La Model, l'any 1941. Autor: Carlos Pérez de Rozas. AFB.

Extret de www.lamodel.barcelona/ca/la-model/la-historia-de-la-model (Ajuntament de Barcelona)

Trobareu les cartes, a:

<https://web.lacerasavall.cat/main-julieta/#>

Els textos de color verd són de l'Enric, els de color negre de la Julieta, els blaus del germà de la Julieta i els vermell el d'un admirador d'aquesta*.

El canvi de tipografia del text verd és degut a una incidència física de l'Enric.

** He trobat interessant afegir una carta trobada dins del farcell, però fora del context de la nostra història, per il·lustrar com es duïen a terme les relacions personals i els aparellaments d'aquesta època, per fer un paral·lelisme amb el «Tinder» i similars de l'actual.*

(sense data)

Enric Montoro. Ciudad.

Apreciado amigo. He recibido su última en la que veo que cuando la debías escribir no debías haber meditado bastante, para decirme semejante cosa. No me he enojado pero debes tener en cuenta que estas cosas son más serias de lo que parecen.

Figúrate que me ves y te causo una desilusión, o por el contrario eso me pasa a mí. Entonces estaríamos violentos tú y yo. Es más, tu no me conoces a mí ni yo a ti, tampoco se puede querer así como así. Creo que por ahora deberías quitarte esto de la cabeza. Yo creo que has tomado esta decisión debido al sitio donde te encuentras, quizás también falto de cariño. Una vez libre ya pensarás de otra manera. Lo único que puedo ofrecerte por ahora es una sincera amistad.

Sin nada más por el momento, se despide tu amiga

Julietta

Barcelona, 15 de enero de 1942

Srta. Julieta .Ciudad.

Mi apreciada amiga: He recibido tu carta fecha 10 del corriente, por la que creo te encuentras en perfecto estado de salud como yo por ahora y con una gran alegría, al haber recibido tu carta tan afectuosa, ya que al retrasarse tanto la tuya creí que ya habías dado por terminada la correspondencia que sostenemos y que dentro de mi desgracia. ¡No sabes cuanto te lo agradezco!

En lo que se refiere a la solicitud que te hice de formalizar unas relaciones, no creas que no lo he pensado y precisamente por ello, me resolví hacerlo, sería necesario estar ciego para no ver en ti a la mujer digna y honrada, que tiene un corazón tan noble, que no titubea en consolar, a quien privado de libertad está y tanto necesita de consuelo.

Este punto moral ya está bien claro.

Ahora la cuestión física es lo más fácil de resolver. ¿Porque no vienes a verme? De este modo podríamos decirnos, con toda seguridad, si nos gustamos, ya que ello no sería motivo para que terminara nuestra buena amistad.

Espero pronto tu contestación sincera a cuanto te manifiesto en ésta y si no tengo la suerte de que vengas a verme, en mi próxima carta, te prometo describirte tu figura, tal como me la imagino en sueños.

Sin más, recibe el cariño de este que te admira y desea conocerte pronto.

Montoro

El Marquet de les Roques

«ORGUE DE PEDRA MUSCA
AMB VEU DE PINS»

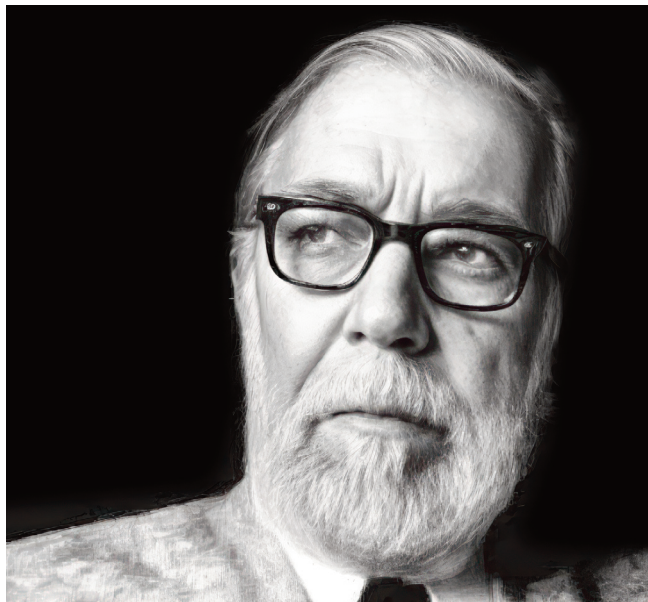
*Així descrivia la muntanya de Sant Llorenç
“Guerau de Liost”, Jaume Bofill.*

*La Vall d'Horta viscuda des dels
anys seixanta.*

*Aquest escrit vol ser el primer que
vol donar compte de la meua
relació amb la vall d'Horta, aquest
extraordinari racó del Parc natural
de Sant Llorenç del Munt i L'Obac.*

*L'enceto parlant de la capçalera de
la vall amb el Marquet de les
Roques i la font del Llor que raja
més amunt. Compto seguir aigües
avall, sobretot, amb els masos i les
seves gents en altres articles.*

*Nosaltres, fills del poble i ara
afincats a Terrassa, parlàvem
sempre del “Marquet” a seques.*

Joan Oliver. Extreta d'internet i retocada amb IA

Els Oliver van aixecar un nou edifici (1895) encastant-lo al mas del segle XIII. Ara és un bloc únic amb la casa senyorial i la masoveria. Els Oliver sabadellencs buscaven un habitatge per estiuejar-hi. No hi van plànyer els diners. L'arquitecte Batllell va realitzar-lo dins el corrent modernista de l'època. La creació única és feta amb amb pedra de gres vermell i pinyolenca i rajoleria combinada amb peces de ceràmica vidriada. L'edificació aconsegueix una integració plena amb les parets altives del massís

que tanquen la vall. Els nostres protagonistes n'estaven ben orgullosos i ja n'hi deien el CASTELL.

Vet ací els comentaris de diferents llorençans granats després de sentir-ne només el nom EL MARQUET DE LES ROQUES:

– “Es fantàstic, meravellós...(amb una girada d'ulls) ÚNIC! Ahir vaig anar-hi”.

– “Es singular, emblemàtic.”

– “Es una casa...una casa. Fa molts anys que no hi he anat”.

– “Hi anava a jugar a la masoveria quan era petita”.

– “Diputació de Barcelona. Un edifici modernista...”

RONDALLA escoltada de boca del meu avi JAUME (l'hi deien el JUMET al poble). Aquesta narració em vindrà com anell al dit per a explicar les trifulgues viscudes en aquest casal singular de la vall.

“A la masia de la Sala s'hi preparava un gran àpat. Els convidats omplien el menjador. Una taulada. Hi havia animació, les veus s'aixecaven alegres. Al cap de taula l'amo també conversava animadament.

El Penco, home sense ofici ni benefici malvivía de fer jornals ara aquí ara allà. No l'hi havien convidat i se'n dolia. Però se'n va empescar una de bona. Aquell xeflis (dinar abundós), no se'l volia perdre. Es va arribar a la Sala decidit. Va entrar al menjador. Bo i demanant la paraula, en un silenci acceptable va exclamar:

– *Sabeu quina una n'ha passat a cal Samfaina. Una truja ha tingut tretze garrins. Però la femella només té dotze mamelles.*

– *I com s'ho farà, doncs, el que fa tretze? Van aixecar-se algunes veus amoinades.*

– *Doncs el que fa tretze a l'hora de mamar haurà de mirar-s'ho si fa no fa com jo avui aquí.*

L'amo ràpid com una centella va cridar:

– *Ei, porteu una cadira i un plat per aquest home. Se l'ha ben guanyat.”*

Els meus records comencen quan uns nous amos van adquirir el casalici del Marquet (1941). El matrimoni del Llorenç –el propietari del vapor Ros al poble– i la Francisqueta.

Cada any els teixidors eren convidats a una bona arrossada sota les alzines de l'ample camí de l'entrada.

Es feia el 18 de juliol. Aleshores era festiu per a commemorar el triomf del sollevament militar de l'estiu de 1936. Al Marquet s'hi traslladaven dalt la caixa del camió en bancs de fusta. Aquell dia era permès de fer-ho.

Al final mentre els homes feien cafè, anís o conyac ben tips d'arròs. Fumant amb uns caliquenyos cargolats...

—Au xicot, no t'encantis, plats i coberts, —em manaven els cuiners—.

I em va tocar escurar plats, recollir coberts i gots sense badar. Una feinada a recollir-ho tot i pujar-ho al camió. No em vaig encantar, doncs, i vaig pair la paella bo i desparant la taulada.

El matrimoni del Marquet van ajudar un xicot del poble, el Joan, a fer els estudis de capellà. No havent tingut fills se'l van afillar. Per tant els estius hi feia bones estades. El Josep, el meu pare, havia sigut company seu a l'escola. Tenien una bona amistat. Així en els passeigs a la font del Llor sempre es deixava caure al "Castell". La feien petar efusivament.

En una altra ocasió la Teresa, una meva cosina, em va convidar al seu casament amb el Pere. El van celebrar a la capella de Sant Roc del Marquet.

Aquesta ermita té una porta d'entrada a l'exterior, en el camí que mena a la masoveria. Per tant no calia entrar a la casa senyorial per accedir-hi.

Un juliol fèiem una excursió per la muntanya de Sant Llorenç, érem adolescents. Ens acompanyava el nostre consiliari, un sacerdot. Arribant al casal la Francisqueta ens va deixar plantar la tenda de campanya a l'espaiós pati, davant l'entrada de l'edificació. L'endemà va estar contenta d'assistir a la missa celebrada a la seva capella.

Un dia d'estiu el pare va convidar el senyor Vicari —aleshores hi havia el sr. Rector i el sr. Vicari, dos capellans al poble—, a pujar a la muntanya que desconeixia. Enfilant la canal del Llor el mossèn es va entrebancar amb una arrel. Així que s'alçà va veure que no podia posar el peu a terra del dolor que sentia. El pare, forner avesat a remenar saques de farina de vuitanta quilos se'l va carregar a l'esquena fins el Marquet. Una telefonada de la Francisqueta al Pere de cal Barriga el va fer venir de pressa amb la furgoneta a endur-se'n l'accidentat.

Els anys noranta, ara ja amb el Josep i la Maria —els fills— en una passejada vam trucar al "Castell" per saludar la Francisqueta. Ella amable ens va fer pujar al menjador del primer pis i ens oferí una

capsa de galetes Birba i aigua fresca. Mentrestant el cul d'angúnies del Josep va sortir a la terrassa del costat del menjador. Però tornant esverat al menjador s'enredà amb la cortina de ganxets i va anar per terra. Ens vam espantar, sobretot la mestressa, però no va ser res afortunadament.

Per sant Roc (16 d'agost) s'hi feia l'Aplec. El sr. Rector hi celebrava una missa a la tarda. Després compartíem els carquinyolis del forn de cal Marcelinu i porrons amb mistela. Durant la festeta i buscant un lloc més frescal el Joan de la Roca tenia una animada conversa amb un altre llorençà al cor de la capella de sant Roc, a dalt. De cop i volta es van sentir unes veus esverades dels bancs de sota:

– *Ei, plou! Sí plou!*

Però, veureu, resulta que allò que queia era degut a la incontinença urinaria del llorençà garlador. Un cop caigut el líquid al terra de l'empostissat envellit es va anar filtrant per les escletxes de la fusta. I sí, sí, feia una pluja a sota, i ben especial.

L'esplendor del Marquet

Quan van faltar el Llorenç i la Francisqueta mossèn Joan, l'hereu, es va vendre la casa

senyorívola i els boscos circumdants a la Diputació de Barcelona. Així s'engrandia el Parc Natural i s'adquiria una joia arquitectònica.

Passats uns anys, perquè les actuacions de la Diputació solen ser lentes, es va acceptar la dinamització de l'Alfons de l'OBRADOR – una empresa de lleure i de creació artística de Sabadell. L'Alfons tenia una estreta vinculació amb la vall de molts anys.

Se li va oferir com a vivienda la masoveria però que va necessitar molta feina per fer-la habitable i sobretot escalfar-la davant les humitats i el fred. Va començar el 2004 perquè l'any anterior va haver-hi el gran foc a la mateixa vall que ho va endarrerir

Ell va tenir claríssims els eixos vertebradors de l'activació del Marquet: NATURA-CULTURA-LLEURE.

Primerament es va basquejar per portar i exposar tot de materials del llegat de l'home de lletres Joan Oliver "Pere Quart". I hi va afegir unes escultures de mida natural dels membres de la "Colla de Sabadell" posant-los així en valor. Joan Oliver havia passat els estius de la seva infància al "Castell". Havia estat el seu paradís diria més endavant en unes memòries. Després a la seva

joventut va reunir-hi amics de la ciutat que amb el temps van agafar el nom de "Colla de Sabadell" i també hi va fer venir lletraferits de Barcelona que debatien a la fresca en aquell bell racó de la vall, sota les alzines i el cel estrellat. D'allà va sorgir la idea de fer publicacions.

Enric Larreula i Alfons Llobet al Marquet de les Roques durant una activitat cultural l'abril del 2010.

Concert de música clàssica al Marquet de les Roques durant l'estiu del 2010.

L'Alfons va muntar sessions poètiques dissabtes a la tarda. Feia tallers de plàstica. Observacions d'estels quan venia el bon temps. Passejades matinals pels voltants. Va destapar i condicionar un antic forn de pega proper, una novetat perquè acostumaven a ser només de calç. Va acollir sessions del Festival de Teatre de Titelles que tenia lloc al poble un cap de setmana de juliol.

Hi havia també un Punt d'Informació del Parc. Un Parc natural pioner a la península creat el 1987. Abans de comprar el casal ja s'havien adquirit boscos que la circumdaven (1972).

Però l'estrella de les activitats van ser els CONCERTS a la fresca dels dissabtes a la nit de juliol. De fet, la Francisqueta, l'antiga mestressa, ja n'havia organitzat alguns molt abans. Pel que recordo en una conversa també hi col·laborava el Joan de la Roca. Eren unes sessions inoblidables. Hi havia assistit més d'una vegada. Fins i tot la Teresa de cal Ramon hi servia beguda abans i després dels actes. Eren unes sessions nocturnes inoblidables a la fresca amb el teló de fons extraordinari de les roques de la muntanya.

En una ocasió que es podia entrar al casal m'hi vaig passejar. Era desolador veure aquelles estances buides, sense mobles. Només hi havia una curiositat desagradable. En algunes parets de les estances més altes s'hi podien llegir bestieses del pas dels "cuadros de Falange" —els anys trenta-nou i quaranta, recent acabada la contesa bèl·lica— abans de la compra de la finca pel Llorenç i la Francisqueta el 1941.

Fent d'ambaixador de la vall vaig engrescar les famílies de l'escola del meu fill a passar-hi el diumenge. Era el final de maig de 2010. Vam acostar-nos al Marquet, naturalment. Amb aquestes m'adono que era precisament el dia de "Poesia als Parcs" organitzat directament per la Diputació. A bodes em convides, vaig proposar-

ho als altres pares i em van endossar els vaillets. Jo, innocent, me'ls emporto al cercle de cadires del pati per seguir la sessió. Era ja l'hora de començar i va aparèixer el càmera. Es va anar movent buscant l'angle perfecte. Amb catxassa, això sí. Suposo que era l'encarregat de fer un reportatge per donar fe de l'activitat i així engruixir la memòria anual de la Diputació. La mainada es remenava inquieta al cadiram. Finalment, passada una estona, va aparèixer el Carles Hac Mor, el conductor de l'espectacle poètic. Es va dirigir als nois amb preguntes i comentaris ben poc engrescadors. Així va anar passant l'hora. Quina llàstima!

El dinar a l'ombra de les alzines del camí de Les Oliveres i la remullada a la riera de La Muntada ens van fer oblidar la mala estona de la "Poesia als Parcs"

Aquell 2010 teníem casor —ganes de casar-nos— amb la Rosa. Veient-nos a venir que fer l'enllaç civil a Terrassa aniria per llarg vam provar-ho a Sant Llorenç, al poble. Conversant al seu despatxet amb l'Encarna, la jutgessa de Pau, una telefonada parlant de casori al Marquet ens va fer obrir els ulls. No hi havíem pensat. Podíem celebrar el casament a la vall d'Horta, sí, al Marquet. Consultat l'Alfons ens digué que no tenia cap

Instantània dels núvis el dia del casori

compromís al casalici el dissabte 5 de juny a la tarda.

Ens vam encarregar de tot el xeflis. I quan dic això vull dir de tot: la cerimònia i la part de poesia amorosa després dels SÍ; les flors; la taulada. El tec que ens van dur del restaurant proper de can

Brossa —mai no agraïrem prou l'esforç de l'Emma—. Les estovalles i els tovallons, els plats i els coberts i les copes llogats perquè érem uns cent cinquanta i no se'n disposava a can Brossa de tanta quantitat. La música.

Ho vam dur a cap en dos espais diferenciats: Al camí ample que mena a la porta de fusta modernista del pati hi vam fer la cerimònia nupcial davant la jutgessa de Pau. Les grosses alzines ens van donar ombra. Després una traca ens va anunciar que ja podíem passar al pati. S'obrí la portalada i entràrem a l'espaiós pati a menjar i beure, ballar i sobretot poder saludar-nos i parlar.

M'he descuidat de dir que era un casori a l'engròs ja que érem quatre. Resulta que els cunyats que vivien junts de molts anys no trobaven mai el moment de fer la cerimònia. I veient-nos arremangats en la preparació del casament ens suggeriren de fer-ho plegats. Va ser acceptat per part nostra i de grat. Així la Maria va contemplar satisfeta el compromís dels seus dos fills en una tarda dolça, assoleiada a la vall d'Horta.

L'endemà al matí ens despertàrem al poble de sant Llorenç i plovia!

Sobtat malbaratament del somni viscut al Marquet

Així com la rondalla de més amunt acabava la mar de bé al mas de la Sala amb un Penco satisfet, ben tip, al Marquet de les Roques es va expulsar l'Alfons i tot el seu projecte realitzat al llarg de vuit anys. El van treure del banquet, seguint el símil de la rondalla. Com si li aviessin els gossos perquè marxés ben lluny.

Era a finals de juny del 2012 quan una trucada al mòbil de l'Alfons ho va engegar tot a rodar. Una ordre seca de la Diputació:

— “*TANQUEM el Marquet de les Roques*”.

No va rebre cap més explicació tot i haver-la demanada. Resulta que l'Alfons després de vuit anys de feina al Marquet encara estava pendent d'un contracte. L'Alfons per tant no era ningú administrativament.

Per més inri estava a punt de començar el seguit de Concerts de juliol. Van quedar anul·lats els compromisos amb els músics per més que aquests van queixar-se.

La situació actual

Estem al 2025. S'han arreglat les cobertes de l'edifici. Els feia molta falta. L'Alfons ja hi havia col·locat uns tendals provisionals per desviar l'aigua de la pluja que es colava

Ara la construcció llueix. L'edifici continua esbelt i imponent mirant-se els qui passem pel seu costat, per sota. Fa goig de debò. Però continua en silenci, TANCAT I BARRAT. Se sent l'ocelleria que tan bé coneixia el Biel de les Oliveres.

En tot el recorregut de la pista que des del pont de la Roca mena al Marquet no hi ha cap plafó que expliqui el tresor que hi ha al fons de la Vall. Només l'Ajuntament del poble n'ha reproduït una bella foto del Josep Ma Noguer i un text de les corrandes d'exili de Joan Oliver "Pere Quart" aprofitant un pany de paret als inicis de la pista. No hi ha cap més menció del Marquet enlloc. Tampoc no hi ha cap placa a prop del casal que el posi en valor, dient-ne alguna cosa pel que transita pel lloc.

Hi ha deixadesa en la pista encimentada que comença al pont de la Roca i en la continuació de terra fins els aparcaments. El roldor i les

bardisses dels vorals n'estrenyen el pas de tant en tant. Quan arribes a les feixes davant el Marquet que ara són els dos aparcaments cal vigilar amb el cotxe pels xaragalls que s'han obert al pendent.

La Font del Llor

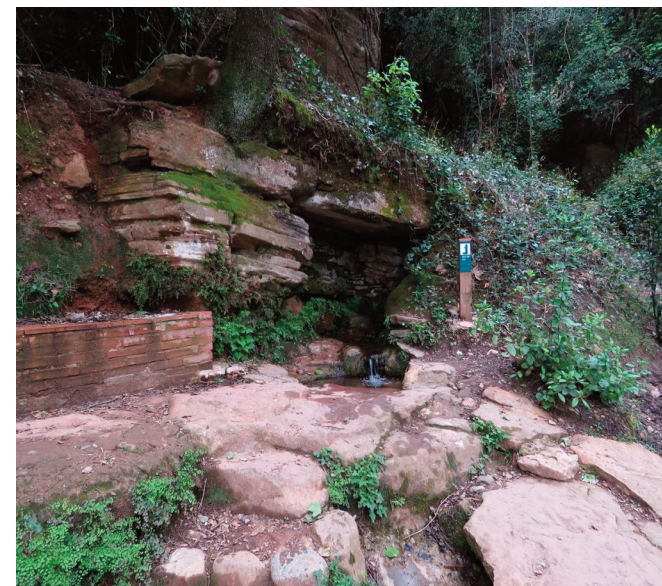
La seva aigua constant inicia la riera que recorre la vall d'Horta fins abocar-se al Ripoll més avall del pont de la Roca. Allà s'hi fa un gorg on ens anàvem a banyar. L'anomenàvem "les dues rieres".

El camí final passat el pontet que s'hi enfila està en molt mal estat. Anys enrere feia de bon seguir, estava arreglat. Ara és un roquissar de pedra solta i fa de mal caminar.

El replà frescal arran de la font està descuidat. Hi ha pedres que s'han després i hi estan escampades. Ha nascut un nou sorgiment d'aigua a l'esquerra de la font de sempre en aquella petita cova.

El Biel de les Oliveres recordava en un article del llibret de la VIII Ronda Vallesana (18 d'octubre de 1987) organitzada per la UES de Sabadell dos aspectes:

- Les fontades que s'hi feien acabades les feines de segar i batre amb els carros traginant persones i estris per menjar-hi tot passant un dia agradable i festiu. El meu pare me n'havia parlat.
- Com la necessitat de dur l'aigua al poble ha eixugat la font de l'Alzina i la de la Muntada. Una aigua que alimentava la riera de la vall. L'aigua és un bé escàs i som una terra de secà.

La font del Llor

La Pahisa del Marquet, situada al costat de la masoveria.

Espai d'art a la pahissa

Al darrera de la masoveria hi havia l'era i la pallissa que com indica el seu nom era on es guardava la palla després de batre a l'era. El 2010 es va acabar una reforma total de la construcció respectant-ne escrupolosament la façana principal de pedra. Però no va ser fins el 2021 que s'hi va inaugurar un ESPAI D'ART.

La DIPUTACIÓ camina a passos lents. Té molt de pes i això l'obliga a moure's a poc a poc. El dissabte indicat l'era era plena de camises blanques, autoritats municipals i de la Diputació. Tot eren salutacions de vells coneguts, d'artistes

arribats de qui sap on. Es va servir una copa de vi "Cinc Quarteres" –provinent de raïm de la vall d'Horta–. Es van donar paraules a dojo. El clima era d'una satisfacció estranya, continguda. El sol hi feia el ple generós.

L'edifici de la pallissa alçat a la llera d'un torrent en rep aigua i humitats. El drenatge no és fàcil. A la part del darrera la coberta inclinada del taulat sobresurt un bon tros i tapa la visió exterior des dels finestrals. Llàstima, tractant-se d'obra nova.

La PAHISSA DEL MARQUET, en diuen oficialment.

Exposicions temporals, activitats i tallers.

Arts-Lletres-Natura

Diumenge 27 de juliol d'enguany vam anar-hi. Les exposicions estaven sent desmuntades. No hi havia cap visitant i era el darrer dia abans de tancar l'agost.

Ens va atendre amablement l'encarregada de la direcció i gestió, la Joana. Ens parlà que ella tenia un conveni de quatre anys.

Al reduït pati de la Pahissa encara hi quedaven uns llenços penjats que havien sigut acolorits amb tints naturals. Es tractava d'observar-hi els canvis visibles després de rebre la llum del sol, l'aigua de la pluja... Es tractava d'una instal·lació per adonar-se dels processos del color natural damunt un teixit. Per un altre cantó penso que aquest tipus d'instal·lacions no em faran tornar a la Pahissa.

La sàtira que va escriure el nostre Joan Oliver "Pere Quart" en el seu Bestiari (1937) em serveixi per cloure aquest article posant al seu lloc la Diputació de Barcelona com a mentora i valedora del MARQUET DE LES ROQUES:

Girafa

Tens el cap petit
Perquè la distància
Té l'ha empetitit

Vall d'Horta

Li vaig demanar al Jaume Valls Droguet –l'autor de l'escrit sobre la Vall d'Horta– que m'hi deixés ser en un raconet on no fes gaire nosa i pugués transmetre uns sentiments del poble que els tinc ben vius. No sé com ho veuran els de la Lacera, li vaig dir, sóc forastera! Ja saps...

Ell, no s'hi va negar.

És amic.

És llorençà i amb això ja està tot dit.

Sant Llorenç Savall és un poble únic i viu, sobretot perquè era el poble del meu home i on volia ser enterrat. Hi va néixer a Cal Maurici del Pont, i de més cap aquí dit Cal Pla. Dic això de Cal Maurici perquè quan venia amb el nostre fill pel poble em deien: a tu no et conec, però aquest noi et és de Cal Maurici; vam arribar a pensar que li havíem errat el nom i tot. Eren i són les nostres arrels familiars. Tota la seva família és nascuda a Sant Llorenç des d'abans del 1853, com consta en papers que guarda la família (encara seguïem la recerca de més dades). Fins i tot podem explicar un fet que ara pot semblar insubstancial: el pare de Cal Padre –d'on ve una part de la família– va ser reclutat per anar a la guerra de Cuba. Va tornar molt malalt i baldat. Ja veieu, un llorençà va viure el desastre colonial d'Espanya a Cuba. Així s'explica a la família ja que a més no podien pagar per deslliurar-se'n com podien fer d'altres. Sempre que canto l'havanera El meu avi penso en la dissort i el que s'ha viscut al nostre petit País. Dolor, sí, molt de dolor. Ràbia, també. Els meus fills i néts, porten aigua del Ripoll –encara que ara no sigui un riu generós– però un sol rajolí ja és un miracle de vida i també d'un gran dolor pels fets familiars viscuts. Les arrels familiars hi són ben profundes; l'aigua, malgrat ho va intentar en diverses ocasions, no se les ha pogut emportar mai, ni les bombes posades per fer saltar el pont enlaire, paret per paret de casa nostra; sort en vam tenir que algú va seduir a qui tocava de fer-ho perquè no les fes explotar quan fugien mentre entraven els vencedors? per la carretera de dalt del poble. Se'm va explicar així mateix.

**Poble, riu, aigua, vida, patiment
enyor, molt d'enyor. Sí, molt!**

Les meves estades al poble a l'estiu eren un bàlsam. Vaig conèixer i caminar amb el Biel, home de pau i sensibilitat; el Jaume Pipes quin goig caminar al seu costat i descobrir racons que només ell coneixia i que li feia goig de portar-m'hi. La Rosa de Cal Vertader que em va ensenyar a fer ratafia amb les herbes remeieres que collíem en les nostres caminades, i el seu germà Joanet, que en una època havia portat costals de llenya pel forn que tenien els meus sogres a Terrassa. Sí, costals dels boscos de Sant Llorenç, a peu, menant un matxo fins a Terrassa i tornar. Alguna fontada a la font del Llor, mentre algú llegia uns versos del poeta del Marquet de la Roca i el casament del Jaume i la Rosa a l'empara dels murs ancestrals on hi van celebrar la festa un capvespre d'estiu ple d'estels. I els aplecs de Sant Jaume a la Bosqueta i per Sant Roc al Marquet. Ho he viscut.

Natura, Amor

Joia de la Vall d'Horta.

I segueixo amb els tallats i els vermuts, la tradició era de cal Ramon on encara hi vaig veure la pel·lícula La gran evasió amb l'Steve McQueen de protagonista al cinema que hi havia a dalt del bar, i també molts àpats familiars. Algun dia el tallat el feia al Royal en honor de l'avi Pla que va ser un dels primers que em va estimar –això ho dic ara que ja no em pot sentir, tan murri com era– i em va explicar moments de felicitat, de trifugues i de dolor al poble. He celebrat i viscut amb joia la Festa Major als magnífics envelats que es muntaven, i a l'hora del ressopó no hi podia faltar mai la magnífica ensaimada de Cal Sala, no vull dir el mal nom com els coneixia la gent més gran del poble. No els agradava i ho respecto. Hi tenien tot el dret. Tampoc puc oblidar d'anar a comprar vetes i fils a Cal Mastegall, mentre feia la xerradeta amb la Nuri, la seva mare i el seu pare, que ja era molt gran, –era el germà de la Carme Borrell-Serra, la dona del Joan Pla-Pelegrí– que encara m'explicava com anaven cada setmana a peu passant pel Collet del Llor fins a Mura a vendre vetes i fils i sobretot espardenyes. Si l'heu fet mai aquest camí, ja sabeu el pa que s'hi dona; ja veieu que no puc oblidar que sóc una de les joves de Cal Forner amb això del pa! Ara que s'organitzen tantes rutes arreu, potser se'n podria organitzar una d'agermanament amb els dos pobles com es feia abans per anar-hi a vendre, ve! Seria històric i tot. Comprar a Cal Paraire em portava unes bones menges a casa i records familiars viscuts intensament i amb dolor per les dues famílies.

I ja que sóc al carrer Nou, no vull oblidar la Maria del Cal Xacó i el seu marit Agustí. Sempre anaven molt mudats, encara que no fos diumenge. Eren amics dels meus sogres, i hi vaig poder tenir unes bones converses. També la fotografia del Joan Pla Borrell –que avui encara volta estibat, sol i desemparat, per algun lloc de la batalla de l'Ebre–, on diu feliç: *paseando con un amigo por la calle Nueva*. Les llargues i delicioses vetllades amb les germanes Albagés, i el Cant de la Senyera, cantat aquell dia amb elles i els meus sogres, en un acte organitzat al Patronat. Em va emocionar, sóc néta de músic, i jo només el sabia taral·lejar d'una manera barroera –si volem dir-ho així i tot– mentre ells el sabien i ho feien amb il·lusió posats dempeus –em va sorprendre quan tothom es va alçar– com qui recupera allò perdut. Jo era filla d'una altra educació rebuda a l'escola, on el Cant de la Senyera no era al seu currículum; i l'Àngels infermera, lluitadora fins al final, amiga de xerrades i confessions. La família de Cal Blasi, lloc de records punyents i moments feliços quan els nostres fills van aprendre a caminar pels carrers del poble i a dir cotxe i autobús, quan La Vallesana s'aturava al pont de davant de casa. La Nati –una de les grans amigues de la meva sogra Maria Pla Borrell– que va ser la gran telefonista del poble: l'única en aquell temps! El seu pare va portar el telèfon al poble, i el va instal·lar a casa d'ells a Cal Maurici del Pont, ara Cal Pla. A ella li tocava –a l'hora que fos, fes fred, calor o plogués– d'anar a buscar la gent quan hi havia una conferència. La petita habitació que feia de locutori, hi va haver durant molt anys els telèfons que la gent anotava a la paret amb llapis, on volia trucar. Mai va cobrar per fer aquesta feina ni la Telefònica li va reconèixer, fins i tot no es va poder recuperar l'aparell del telèfon que es van emportar, en substituir-lo per un de modern. Ara, seria història del poble i tot. Vaig intentar de trobar-lo, però era una joia massa preuada. Aquest va ser algun dels molts serveis que la família va fer pel poble i per la comunitat de Sant Llorenç Savall. Però he començat parlant de la Nati, que sabia fer aquells brodats a màquina tan bonics, i va ser ella qui va ajudar a treure del fang en una de les envestides que havia fet el Ripoll una làmpara* que ara llueix a casa meua de Terrassa tota cofoia. Tinc el poble a casa. Quan l'encenc hi ha llum de Sant Llorenç. La Cecília i el Joan de Cal Padre –la casa on va néixer també el meu sogre Cisco Carné Casanovas– que mentre hi érem no van deixar mai de portar-nos les millors mongetes tendres, els tomàquets més escollits i les festes familiars celebrades a casa d'ells. Recordo amb nostàlgia ara que en ve el temps, els magnífics préssecs de Cal

Curema (no sé si ho escric bé). Això també era el poble i dolçor familiar. He d'anomenar la font de l'Aixeta on el meu home em va portar la primera vegada que vaig venir de visita al poble quan érem promesos. Eren els seus record d'infantesa que portava ben aferrats al cor. Era un bon lloc per venir a caçar caps-grossos, em va dir tot rient, mentre em mirava. A la font hi vaig rebre el primer testimoni d'estimació. El meu home anomenava amb devoció la Belen, que va ser la seva dida una temporada, quan la seva mare encara vivia els estralls de la guerra civil al seu cos (va estar reclosa en una txeca), i també parlava del seu marit o del fill –no ho sé del cert– a qui l'avi Pla arriscant-se ell mateix, va salvar-lo de morir electrocutat. El Joanet de Cal Maurici del Pont ara Cal Pla, era estimat i valorat per molta gent. Ho he pogut comprovar. I l'església lloc de trobada a l'hora de missa d'onze, amb Sant Llorenç Gloriós, que el coneix tothom qui el veu, com acostumava de dir sempre el meu sogre –per allò de les graelles on es diu que el van rostir–. Amb Mossèn Joan –que ara ja és mort; al cel sigui– vam anar a Núria, amb els que caminàvem habitualment. Quin dia tan magnífic que hi vam passar tots plegats, i jo una certa angúnia d'haver-los fet caminar massa, ja eren grans! Que valents i lluitadors que éreu tots plegats, amics meus. Ho valorava tant! Com els divertia d'anar amb el meu cotxe, un Dos Cavalls de color groc llampant! I ja que parlo de cotxes deixeu-me dir el Sis-cents de la Carmen Albagés. No es perdia mai la benedicció de cotxes que es feia per Sant Cristòfol davant la Parròquia del poble. Quina olor la branqueta de farigola o una altra herba remeiera o la floreta singular que ens regalaven! Potser que deixi per una altra ocasió, l'angúnia que em feia aquella habitació de la casa, entapissada tota de fusta de dalt a baix, el sostre i el terra i tot, on hi havia hagut instal·lada la central elèctrica que va portar la llum al poble i també una altra habitació amb signes evidents de haver-hi fet un foc a terra a sobre les rajoles hidràuliques. Es podia haver incendiat tota la casa, ja veieu! S'hi van viure moments molt delicats i dolorosos a Cal Maurici del Pont, ara Cal Pla.

Deixeu-me explicar una cosa banal i divertida. Si en passar amb cotxe pel Ranxero, ja a tocar del poble, si el conductor no feia sonar la botzina en el revolt, en cas que hi hagués la Guardia Civil –en aquells temps encara n'hi havia al poble– et posaven una multa. Els de casa en tenien alguna, no hi pensaven mai. I una més. Quan la meua filla era molt petita, petitíssima, compràvem la mel a casa d'algué que també tenia una quadra amb uns quants telers? (potser eren un altre

tipus de màquines, no ho sé). Ella –la meua filla– en sentir el tric-trac, xic-xec que feien els telers, quan ens van portar el pot amb la mel, va preguntar: Mare, la mel de Sant Llorenç surt d'aquests telers?

No puc oblidar el foc. El bateig del fill del Sala –com li diu amb estimació la Teresa– s'hi va fer present el foc a la celebració del naixement del seu fill Pere. Una nova vida que es barrejava amb el foc que ho cremava tot, però la vida ressorgia amb força i il·lusió aquell dia a Cal Saladelafont i a Cal Ramon i a tot el poble.

Flames i vida
Força de poble i lluita
Tornar a recomençar. Sí, sempre!

Com es pot deduir, estic plena de vida i de records del poble. Els transmeto als meus fills i als meus néts, com feia sempre el meu home. No voldria que quedessin en l'oblit com ha passat amb tantes altres coses per importants o senzilles que siguin. Són trossos de vida, d'història de la família i del poble estimat, i si voleu, digueu-m'ho així, no em farà pas res, viscudes per una forastera: la dona del Joan Carné Pla, de Cal Maurici del Pont, ara Cal Pla.

Sí records!
ja sóc vella
plena de vida
de moments que no vull ni puc oblidar.

Espero que Alois Alzheimer no es fixi amb mi. Jaume, tu també m'has fet conèixer racons del teu poble estimat, valorat i viscut com a bon fill del poble que ets.

Sant Llorenç Savall té aquest patrimoni de cases pairals i emble-màtiques, de flors boscanes, de plantes remeieres, de barraques de vinya, que ara amb esforç i dedicació, torneu a recuperar i que són una joia d'història viscuda amb molta intensitat (com a molts pobles), de camins per descobrir i ensenyar d'estimar, com sempre has fet tu i d'altres que t'han precedit, que cal preservar, ensenyar i cuidar per les futures generacions, perquè no es perdi. Aquesta és també la veritable història del poble. Ho crec així!

Gràcies amic Jaume, per tanta vida. Una abraçada! Gràcies gent de Sant Llorenç Savall per a tot aquest bé de déu ofert generosament!

Acabo aquest escrit i me'l faig meu, amb un poema d'en Miquel Martí i Pol. Ningú com ell va saber copsar millor la vida del poble.

...
*El poble és tu i tu i tu
i tot d'altre gent
que no coneixes,
i els teus secrets i
els secrets dels altres.
El poble és tothom,
el poble és ningú.
El poble és tot:
el principi i la fi,
l'amor i l'odi,
la veu i el silenci
la vida i la mort.*

Addenda. Aquest any la primavera ho ha deixat tot brillant, ufanós, fulgurant... ple de llum i de vida que reneix amb força a tot arreu i al meu cor també. Ja ho veieu, m'ha fet escriure de valent.
Primavera de 2025

«...va ser ella qui va ajudar a treure del fang, en una de les envestides que havia fet el Ripoll, una làmpara que ara llueix a casa meua de Terrassa tota cofoia. Tinc el poble a casa.»*

La transició democràtica

*La transició va ser,
al meu modest parer,
el període comprès entre la mort
al llit el 20 de novembre de 1975
del dictador, el “Generalísimo”
Franco i, la victòria a les eleccions
generals per majoria absoluta del
PSOE el 28 d'octubre de 1982,
que significà, entre altres coses,
l'entrada d'Espanya a la
Comunitat Europea i a l'OTAN,
les dues institucions que garantien
l'estabilitat democràtica.*

Aquest període de més de set anys d'intensa activitat política tindria una fita transcendental el desembre de l'any 1978 amb la proclamació de la Constitució Espanyola, la qual definia L'Estat espanyol com a monarquia social i democràtica de dret, descentralitzada en autonomies.

En aquest període, sobretot als anys setanta, va haver-hi un constant estira i arronsa entre els partidaris de la reforma d'un règim que havia oprimit el poble durant gairebé quaranta anys negant-li l'exercici dels drets humans fonamentals, i l'oposició democràtica que volia la ruptura del franquisme, i la qual, a poc a poc, a base de lluites i mobilitzacions populars anà sortint de la clandestinitat tot conquerint nous espais de llibertat.

El dia que va morir Franco, mentre la televisió retransmetia el plànol fix d'una multitud que desfilava davant les despulles del dictador, en moltes llars i en molts bars de les barriades de Catalunya i d'Espanya es brindava per la mort del cagaelàstics, després d'una llarga agonia.

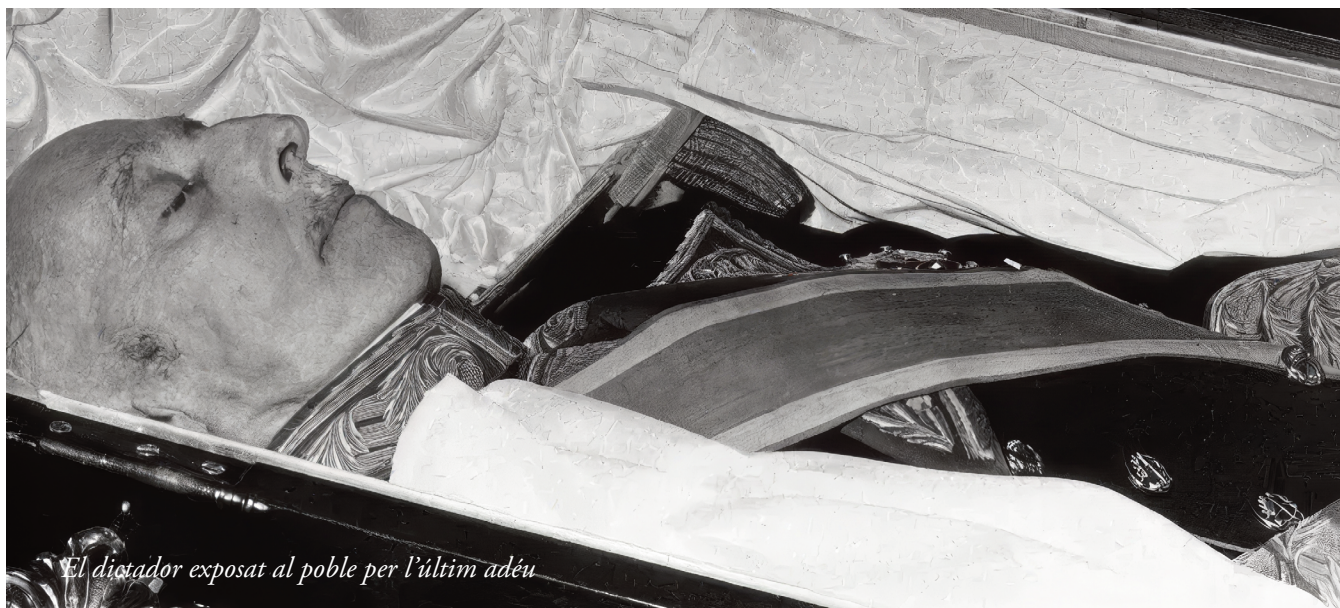
L'estira i arronsa entre les forces, aleshores majoritàries, que donaven suport al règim dictatorial i que, com a molt, eren partidàries d'una tímida reforma política i els militants

antifranquistes d'esquerres i nacionalistes que maldaven per la ruptura democràtica, es va viure a les institucions, però sobretot al carrer, on sovintejaren les manifestacions tant de la classe treballadora més o menys organitzada, com la de cada cop més persones conscienciades que clamaven per les llibertats.

Els mitjans repressors del franquisme eren amplis puix dins l'aparell de l'estat comptaven amb la policia armada i la brigada político-social a les ciutats, i amb la guàrdia civil i el seu servei d'informació als pobles. A més d'aquestes forces

oficials, escamots de l'extrema dreta feixista i forces paramilitars actuaven amb una total impunitat.

El fet és que en el període analitzat es produïren a Espanya 271 morts violentes al carrer, de les quals 78 foren assassinats produïts per forces parapolicials d'extrema dreta. Una altra dimensió dels conflictes era l'actuació dels nacionalistes bascos d'ETA que produïren un total de 288 assassinats en atemptats en el període entre 1975 i 1981, dels quals 89 morts foren perpetrats l'any 1980.

A banda de la violència política al carrer, es produïren diferents intents de cops d'estat que resultaren infructuosos, promoguts pels estaments militars i civils de l'aparell franquista.

L'Assemblea de Catalunya i el Congrés de Cultura Catalana

A Catalunya la mobilització ciutadana més important la va menar l'assemblea de Catalunya, una plataforma antifranquista que reunia representants d'un ampli espectre polític i social, des de la dreta nacionalista fins a l'extrema esquerra.

Creada l'any 1971, l'assemblea operava des de la clandestinitat, amb caigudes massives com la d'octubre de 1973 a Barcelona, en la qual 113 assembleistes foren detinguts i empresonats a la presó Model.

L'Assemblea promovia quatre objectius principals: llibertat, amnistia, estatut d'autonomia i coordinació amb altres forces socials i polítiques de l'estat espanyol.

En paral·lel a l'assemblea, el Congrés de Cultura Catalana mobilitzà centenars d'intel·lectuals i milers d'estudiosos d'arreu dels països catalans els

quals oferiren des de la base projectes que serviren per a redactar les polítiques sectorials dels futurs estatuts d'autonomia de Catalunya, de les illes Balears i del País Valencià.

Val la pena recordar que la majoria de manifestacions o «salts» al carrer eren durament reprimides arreu per la policia armada, els temuts «grisos». Quan a una hora convinguda s'iniciava una manifestació, sovint només donava temps a llençar les consignes i les octavetes, i arrencar a córrer per tal d'evitar l'atac dels policies uniformats, i tot esquivant les possibles detencions dels policies «socials» que vestien de paísà.

Aquesta dinàmica generalitzada es trencà almenys en dues ocasions l'any 1976. La primera a rel de les manifestacions convocades per L'Assemblea de Catalunya els diumenges 1 i 8 de febrer que van col·lapsar el centre de Barcelona, des de l'Arc del Triomf fins al Cinc d'Oros, als crits de «Llibertat, Amnistia i Estatut d'autonomia», –tot i que l'encara reduït nombre de manifestants, uns deu mil, segons diverses fonts–, ens va semblar que érem molts més. L'altre fet important, també pel febrer, fou la vaga general de Sabadell que acabà el dijous gras, dia 26, en una gran assemblea a les pistes d'atletisme on assistiren trenta mil persones i provocà la dimissió de l'alcalde franquista, Josep Burrull.

L'«Assaig» d'eleccions municipals de 1976

A Sant Llorenç les coses també es movien. Els llorençans volien la democràcia i fer efectiu el seu dret de votar. Encara en primer postfranquisme el poble de Sant Llorenç va ser objecte d'un curiós experiment predemocràtic. El governador civil havia decidit renovar la meitat dels alcaldes de la província mitjançant unes eleccions internes entre els membres del consistori. L'Alcalde llorençà, Jaume Casanovas, aprofità aquesta avinentesa per –previ l'acord amb els regidors de respectar-ne el guanyador–, convocar unes eleccions a alcalde que se celebraren l'11 de febrer de 1976.

Després de celebrar una reunió al Patronat i amb només una setmana per a decidir-se, es presentaren vuit candidats a l'alcaldia. La convocatòria va tenir prou èxit puix que votaren 739 persones d'un cens de 1.074 electors. Més de la meitat dels vots, 535 foren per en Jaume Casanovas, que continuà d'alcalde i la prevista segona volta ja no se celebrà. Mossèn Josep Dalmau parlà des de les pàgines de la revista “Destino” del “sentiment democràtic d'un poble”, el nostre.

Juan Carlos I rei d'Espanya

Però tornem al relat general de la transició. Dos dies després de la mort de Franco, el príncep Juan Carlos de Borbón fou entronitzat com a Rei d'Espanya i Cap de l'Estat, refrendat per les corts franquistes tal i com havia previst el dictador. A mitjan de 1976 el nou Rei destituí Carlos Arias Navarro, conegut com “el carnisser de Màlaga” i nomenà nou president del govern a Adolfo Suárez el qual, malgrat provenir del “Movimiento” va impulsar l'autoliquidació de les Corts franquistes i la legalització dels partits polítics democràtics, entre els quals el Partit Comunista d'Espanya (PCE) a la primavera de 1977.

El 15 de desembre de 1976 Suárez posà a referèndum la Llei de Reforma Política la qual representava un avenç respecte al franquisme, però no responia ni de bon tros als anhels de llibertat del poble. A Sant Llorenç la llei obtingué 900 vots a favor, per 9 en contra, 39 vots en blanc i un de nul. Tant a Catalunya com a Espanya la reforma política triomfà amb rotunditat.

Els partits polítics i els sindicats, just acabats de legalitzar (mitjançant la llei reguladora del dret d'associació sindical de 1977), van canalitzar les ànsies populars de democràcia mentre es

reclamava la celebració d'eleccions. Les primeres eleccions generals democràtiques des de 1936 (!), se celebraren finalment el 15 de juny de 1977 en un clima d'entusiasme ciutadà i de molts problemes administratius, atesa la falta de pràctica en fer comicis.

En el conjunt de l'Estat, Adolfo Suárez al capdavant de la coalició de la “Union del Centro Democratico” (UCD) formada per reformistes procedents del franquisme i per persones liberals, obtingué una clara victòria per davant dels

socialistes del PSOE i fou elegit president del govern. A Catalunya guanyaren els socialistes de Joan Reventós, seguits del PSUC tot establint una clara hegemonia de les esquerres. Al poble guanyaria la coalició del Pacte Democràtic per Catalunya amb 320 vots, seguits dels Socialistes de Catalunya amb 207, Unió Democràtica amb 188 sufragis, la UCD amb 110, el PSUC 74, la coalició Esquerra de Catalunya amb 44, AP amb 17 vots i 47 sufragis repartits entre altres opcions polítiques. La participació electoral superà el 90%.

Moment de la proclamació de Joan Carles com a Rei d'Espanya.

Adolfo Suárez jurant el càrrec de president del govern

Reivindicació de l'Estatut d'Autonomia

El primer acord que va prendre l'Ajuntament llorençà i la gran majoria d'ajuntaments electes de Catalunya, va ser el de reivindicar l'Estatut d'Autonomia de 1932, derogat per Franco l'any 1938 tant bon punt trepitjà terra catalana. En aquest sentit, el clamor per L'Estatut s'estenia i, a causa de la pressió popular el governador civil autoritzà per a l'11 de setembre de 1976 a la Plaça de Catalunya de Sant Boi una concentració que reuní cinquanta mil persones i fou un clam per l'Estatut. Un any després, a Barcelona, la manifestació per l'Estatut reuniria a un milió de catalans al crit de «Volem l'Estatut».

Atesa la magnitud del clamor popular el president Suárez anul·là la llei franquista que prohibia les institucions catalanes restablint la Generalitat a tall provisional amb el retorn de l'exili del seu President Josep Tarradellas, en una arriscada operació política destinada també a contrapesar el pes de les esquerres majoritàries a Catalunya.

L'octubre de 1977 es publicà la reivindicada Llei d'Amnistia que suposà la sortida de les presons dels condemnats per raons polítiques, excepte els etarres condemnats per delictes de sang, però que alhora esborrava també les responsabilitats polítiques dels franquistes.

Retard en la convocatòria d'eleccions municipals

Malgrat que amb els diputats electes en exercici els Alcaldes, ajuntaments i diputacions del franquisme quedaren a ulls del poble completament desautoritzats, les eleccions municipals, les primeres en tot cicle polític racional, no es convocaven.

El govern d'Adolfo Suárez retardà tot el que pogué la seva convocatòria per por de repetir un 14 d'abril de 1931, quan els resultats favorables a les forces progressistes i d'esquerres a les grans ciutats, varen portar el canvi del règim de la monarquia a la república. També temia la derrota del centre democràtic a mans de socialistes, comunistes i nacionalistes ben arrelats arreu de l'estat. Per això convocà l'1 de març de 1979 unes

El president Josep Tarradellas al costat d'Adolfo Suárez

Adolfo Suárez celebrant el triomf a les eleccions.

noves eleccions generals avançades per a fer palès el domini de la UCD, guanyadora a l'estat i que a Sant Llorenç guanyà la coalició de Convergència i Unió per davant dels Centristes de Catalunya, la UCD, del PSC i del PSUC, partits que els seguiren en nombre de vots per aquest ordre.

A l'Ajuntament llorençà Jaume Casanovas manà editar pel gener de 1977 un "Boletín de Información Municipal de San Lorenzo Savall", una publicació mensual de vuit pàgines en

llengua castellana que era a cura del secretari municipal Manuel Pagès. D'aquesta publicació n'eixiren vint-i-tres exemplars fins que deixà d'editar-se el març de 1978.

El gener d'aquell any 1978 naixia la revista Ripoll inicialment com a publicació interna de l'entitat Cercle d'Amics de la Vila la qual aglutinava des de 1975 a joves de diverses sensibilitats polítiques progressistes, amb voluntat democràtica i amb l'objectiu comú de treballar per al poble. En aquest sentit el Cercle creà la Casa Municipal de Cultura, inicialment situada en un soterrani cedit per la Caixa de Sabadell a l'actual Avinguda Catalunya. L'any 1976 s'hi aplegà una biblioteca popular i s'organitzà un curs d'iniciació al teatre del qual en naixeria el grup Xerinola.

La Constitució i l'Estatut de Sau

La democràcia a les institucions estava en marxa i per l'agost de 1977 s'iniciava per una ponència del Congrés integrada per set diputats, entre els quals els catalans Miquel Roca i Junyent i Jordi Solé Tura, la redacció de la Constitució Espanyola. El debat fou ampli i molt complex recollint més de tres mil esmenes, que en retardaren la redacció fins el maig de 1978.

La Constitució fou aprovada per una ampla majoria de les Corts generals i sotmesa a referèndum el 6 de desembre de 1978, fou validada per prop del 88 per cent dels electors de tot l'estat. A Sant Llorenç amb una participació electoral del 82 per cent, és a dir, 968 electors, 838 hi votaren afirmativament, 54 en contra i també es comptaren 63 vots en blanc i 13 de nuls.

El text constitucional és la norma suprema de l'ordenament jurídic espanyol al qual estan subjectes tant els poders públics com tota la ciutadania. Defineix Espanya com a monarquia constitucional amb el Rei al capdavant de l'estat que es considera social i democràtic de dret, reconeixent les nacionalitats i regions i el seu dret a l'autonomia.

Representants de les esquerres durant la transició.

En paral·lel a l'estructuració de l'Estat, i amb el reconeixement de les nacionalitats que establia la Constitució, pel setembre de 1978 vint parlamentaris catalans iniciaren al parador de Sau els treballs de redacció de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que fou lliurat al President Tarradellas, el setembre de 1978.

Mans alçades

Per fi les eleccions municipals

Finalment el president Adolfo Suárez es decidí a convocar les esperades eleccions municipals per al dia 3 d'abril de 1979, és a dir, 45 anys després de les darreres municipals de la República celebrades el 14 de gener de 1934. A Sant Llorenç hi havia interès i expectació per aquests comicis locals i es formaren dues candidatures independents. El Cercle d'Amics de la Vila i els redactors de la revista Ripoll aglutinaren esforços per a confegir una candidatura progressista que, després de diverses controvèrsies, encapçalà en Lluís Jo i Bruil, seguit per Jaume Llobet Rusiñol, Josep Droguet Puigdomènech, Joan Solà Vall, Pere Josep Ribera Mora, Joaquim Clapers Pladevall, Josep Maria Camps Codina, Maria Teresa Manosa Morales i Valentí Sans Urpina, els quals completaven els nou candidats a regidors. A la cuina de la candidatura hi tingué una participació activa l'estudiant de medicina Emili Muñoz.

En paral·lel al Cercle es formà una altra candidatura també independent, però de signe conservador, la Unió de Veïns Llorençans, UVELL, que es presentà amb la divisa "Treball, economia i previsió és nostre lema i unió". Era liderada per Joan Camps i Vila, seguit per

Guillem Coma Balagué, Jaume Carreras Solà, Lluís Sola Bruil, Josep Soler Carné, Josep Piñol Pujol, Joan Calveras Torras, Lluís Gibert Gros i Llorenç Roma Torra, tancant la candidatura. Com a suplents constaven Jaume Borrell Oliver, Lluís Sallas Riatós, i Joan Canadell Marfà.

D'entre els 881 votants, amb un 68,72 per cent de participació, el Cercle d'Amics de la Vila guanyaria clarament amb 579 vots, obtenint sis regidors, mentre que la UVELL aconseguí 280 vots i tres regidors.

En Lluís Jo fou elegit Alcalde. El nou Ajuntament democràtic retornà els noms tradicionals als carrers; decidí enderrocar el monument als "Caidos por Dios y por España", la creu emplaçada a l'entrada del poble, i recuperà oficialment el topònim de Sant Llorenç Savall que els franquistes havien castellanitzat.

L'acció personalista de Lluís Jo, el qual es deixava influir per l'entorn de Jaume Casanovas, xocava amb els plantejaments dels regidors del seu grup. La crisi esclataria arran dels problemes que provocats pel Ministerio de Educación en retallar de vuit a cinc el número de mestres destinats a l'escola. Lluís Jo hagué de dimitir, i el 16 de novembre Jaume Llobet fou elegit alcalde amb el

vot unànime de tots els regidors. Maite Manosa s'incorporà al Consistori com a primera dona regidora del poble.

A les següents eleccions municipals, les del 8 de maig de 1983 el Cercle d'Amics de la Vila, encapçalat per Jaume Llobet tornaria a guanyar amb 6 regidors electes per davant de Convergència i Unió que n'obtindria tres. A mitjan mandat Llobet cedí l'Alcaldia a Pere Josep Ribera Mora el qual governaria fins a 1987.

S'elegeix el Parlament de Catalunya

L'Estatut, després de passar el filtre preceptiu de les Corts espanyoles, fou aprovat en referèndum el 25 d'octubre de 1979. El sí a l'Estatut seria ampliament majoritari a tot Catalunya. Al nostre poble de 862 electors 807 votaren a favor, per 17 en contra i 33 en blanc.

Amb l'Estatut aprovat el següent pas foren les eleccions al Parlament de Catalunya celebrades el 20 de març de 1980. Contra tot pronòstic el triomf electoral va ser per la coalició Convergència i Unió formada per CDC i UDC, i liderada per Jordi Pujol que obtingué 43 escons

dels 135 en disputa. Els seguiria el PSC de Joan Raventós, amb 33 diputats, i el PSUC de Josep Benet amb 25 escons.

Pujol fou elegit President de la Generalitat amb els vots del seu grup i els dels diputats dels Centristes de Catalunya i de l'ERC. A Sant Llorenç Savall la coalició CiU també guanyaria amb 480 vots per davant de l'ERC amb 190, el PSUC amb 69, Centristes amb 54 i el PSC amb 51 vots. La resta, fins a 76 vots, es repartiria entre altres formacions polítiques.

El 23 F i el canvi

Malgrat l'avenç democràtic a les institucions, els nostàlgics del règim franquista no tiraven la tovallola, aprofitant els funerals de les nombroses víctimes d'ETA per escridassar les autoritats civils i militars. La inestabilitat de l'Estat amb un temor de cop d'estat i una inflació notable, es traslladà també al partit del govern la UCD, i provocà la dimissió del president Adolfo Suárez el gener de 1981. El substituï Leopoldo Calvo Sotelo. El dia de la seva investidura al Congrés dels Diputats, el 23 de febrer, va irrompre en plena votació el tinent coronel Antonio Tejero al capdavant d'un

grup nombrós de guàrdies civils que dispararen a l'aire, mentre els diputats i diputades s'amagaven sota els seus escons. El cop d'estat militar estava servit i, en diverses places, l'exèrcit es sollevava amb els tancs al carrer. De matinada el Rei sortí per televisió per tal de conjurar l'assonada, malgrat les sospites de que el monarca, mitjançant el general Armada, formava part de la trama colpista. Encara no ho sabem del cert perquè la documentació és matèria reservada. L'endemà del cop es produïren manifestacions massives a tot l'Estat clamant per la Democràcia i la Llibertat. Els militars colpistes més notoris

Cartell icònic del PSOE

foren jutjats i condemnats a penes molt lleus, i els legisladors perpetraren la LOAPA (Ley orgánica de harmonización del proceso autonómico) que, afortunadament, no reixí arran dels recursos presentats pel govern basc i la Generalitat.

En aquest ambient d'incertesa i de descomposició del principal partit espanyol, la UCD, es convocaren les eleccions generals pel 28 d'octubre de 1982. Desfeta la UCD, els favorits eren l'antic ministre de Franco Manuel Fraga Iribarne al capdavant dels conservadors d'Alianza Popular i el jove advocat laboralista de Sevilla Felipe González, que es presentà liderant el PSOE amb un atractiu programa electoral amb el lema "Pel canvi".

Els resultats electorals atorgaren 202 escons del Congrés de Diputats al PSOE el qual amb aquesta rotunda majoria absoluta formaria un govern de joves disposats a girar com un mitjà la pràctica política, d'acord amb els usos i costums de la socialdemocràcia europea.

Les coses van canviar. L'ensenyament i la sanitat passaren a ser universals, es va contenir la inflació, i s'avançà en l'homologació a Europa. El tractat d'adhesió a les Comunitats Europees se signà

a Madrid el 12 de juny de 1985 i a partir de l'1 de gener de 1986 Espanya formà part de la Unió. L'ingrés a la OTAN produït el maig de 1982, portà, l'any 1986, a un controvertit referèndum sobre la continuïtat en l'estructura militar atlàntica, la qual serviria per a reestructurar l'exèrcit i alliberar-se dels més de 500 generals amb que comptava (més generals que els dels Estats Units i la URSS junts) com a romanalla del franquisme.

La transició espanyola per alguns modèlica i per a d'altres forçada i vigilada pel règim franquista, ens ha llegat la monarquia al capdavant de l'Estat i una Constitució democràtica que aviat farà cinquanta anys i que és de molt difícil actualització tenint present la correlació de forces polítiques i la falta de consens bàsics entre elles.

Fins aquí la crònica d'un període viscut molt intensament per l'autor d'aquest article i que forma part de la nostra història col·lectiva.

Xerrada i exposició de cartells de la transició democràtica (1975-1982)

En el marc de la Festa Major, des de Lacera vam dedicar una mirada als anys immediatament posteriors a la mort del dictador Francisco Franco. Ho vam fer a través de l'exposició d'una col·lecció de cartells originals publicats entre els anys 1975 i 1982 i que han arribat a les nostres mans gràcies a la cessió dels companys Miquel Casals, Jordi Guillemot, Magí Rovira, Albert Vicens i Jaume Valls. L'acte inaugural, celebrat el divendres 29 d'agost, va ser a càrrec d'en Joan Solà, alcalde del poble, i d'en Jaume Valls, qui ens oferí una breu xerrada sobre la situació política d'aquells convulsos anys.

Matinal amb història

Com ja és tradició, els companys de «3 Turons» van animar el matí de dissabte de la Festa Major d'hivern amb els seus espectaculars tallers de recreació històrica.

Aquest cop ens van oferir i ensenyar les tècniques prehistòriques que utilitzaven els nostres avant-passats per pintar i fer gravats. Com sempre els tallers van estar seguits pels menuts i no tant menuts fins l'hora de dinar

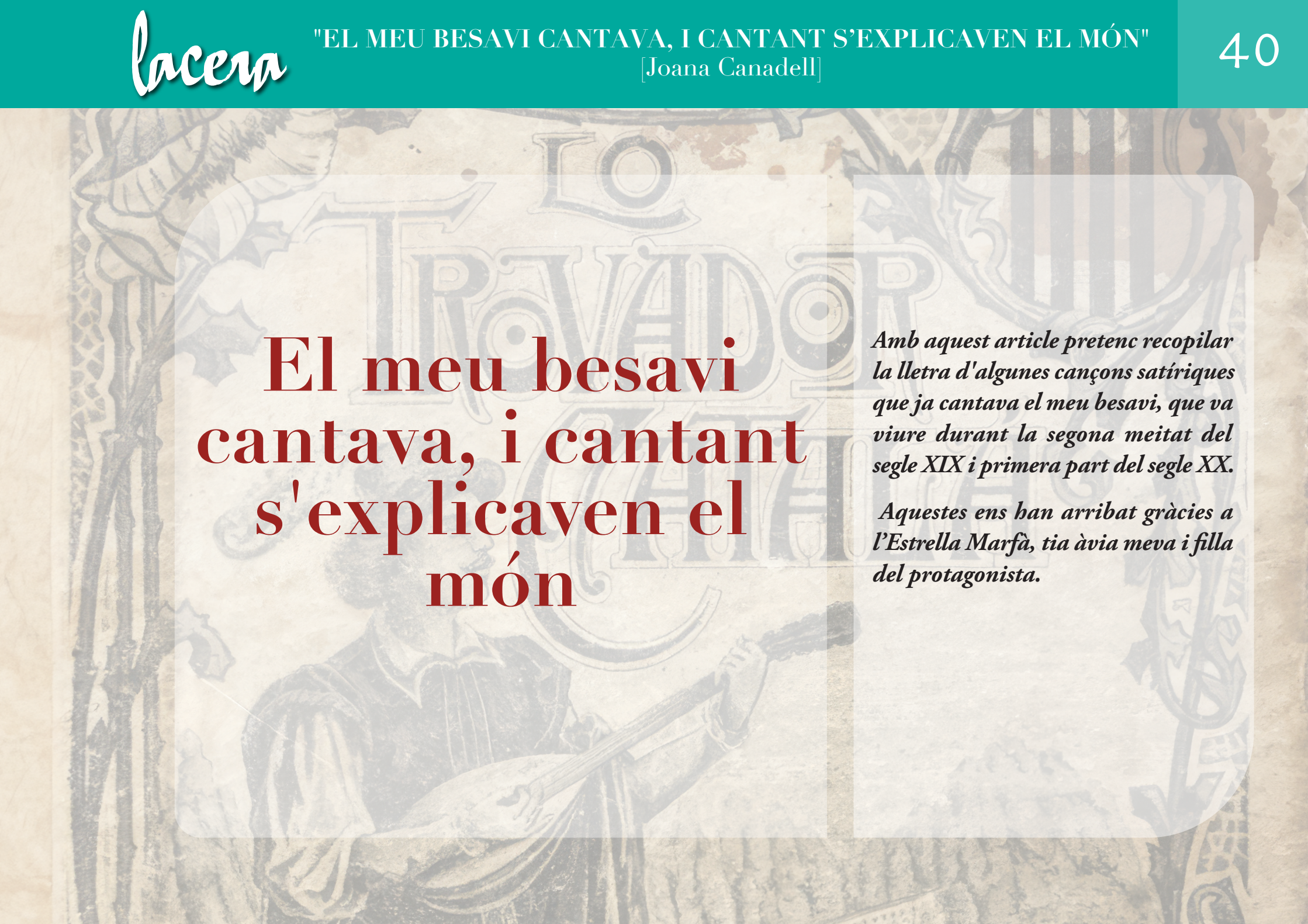

Activitat a la residència

El dissabte dia 8 de febrer ens vam apropar a la Residència de Gent Gran per tal de fer-los participar en una activitat d'identificació de fotografies antigues.

Una desena d'avis, nou dones i un home, van fer memòria a través de la projecció d'algunes imatges del poble de mitjans del segle passat. Un exercici que ens va permetre recuperar alguns noms del passat llorençà.

El meu besavi cantava, i cantant s'explicaven el món

Amb aquest article pretenc recopilar la lletra d'algunes cançons satíriques que ja cantava el meu besavi, que va viure durant la segona meitat del segle XIX i primera part del segle XX.

Aquestes ens han arribat gràcies a l'Estrella Marfà, tia àvia meva i filla del protagonista.

Sempre he sentit explicar al meu pare que el seu avi, l'avi Joan de cal Marfà, amb el seu amic de tota la vida, el Pep de ca la Quica, aprenien les cançons que cantaven els visitants del poble. Estaven interessats sobretot en les cançons que criticaven la situació política i econòmica del país. Un cop apreses, les repetien al cafè els diumenges a la tarda acompanyant-se d'una guitarra.

Durant aquest període, hi havia un gran nombre d'analfabets al poble (fins i tot superior al nombre d'analfabets d'èpoques anteriors) i el cafè era el lloc de reunió dels homes, on sempre hi havia algú que sabia llegir, que explicava en veu alta les notícies dels diaris. Llavors es feia una mica de tertúlia i de crítica de la situació, i sovint s'acabava la vetllada amb alguna cantada.

Aquest ha sigut doncs, l'objecte del meu estudi. Recopilar algunes d'aquestes cançons, tant la lletra com la música, i fer-ne una anàlisi per veure quins eren els temes més tractats i el perquè.

Per tal de portar a terme aquest estudi, he hagut de fer un treball de camp que m'ha resultat molt més difícil del que em pensava, doncs la població a la que podem consultar directament és la generació posterior a l'època, de manera que la

informació ens arriba de segona mà. Algunes d'aquestes persones les havien après dels seus pares, quan anaven a l'hort o quan es reunien a la vora del foc durant els mesos d'hivern.

Per començar, però, aquest article, intentaré fer un curt anàlisi de la situació local, del mateix poble de Sant Llorenç, per poder comprendre d'una manera més clara quina era la situació de l'època a nivell local. M'he fixat sobretot en els aspectes de la vida quotidiana i de la comunicació amb altres municipis, perquè són els dos factors clau que expliquen, segons el meu entendre, perquè la gent es reunia i perquè es cantava, sovint, en aquestes reunions.

Educació i transmissió oral

La principal característica de les cançons que he recuperat i analitzat és el fet que es transmetien de forma oral. Aquesta tradició, tan important en èpoques passades, ha estat totalment desplaçada per les noves formes de comunicació.

La imatge dels avis explicant rondalles o històries a la vora del foc és una imatge romàntica, sovint

idealitzada, d'un passat no massa llunyà. Els pocs vestigis que en tenim han arribat a les nostres mans pel mateix mitjà: l'oral. Dins aquest àmbit s'hi recullen les expressions culturals més quotidianes. Si per una banda constatem que "l'alta cultura", des de fa molt temps, ha quedat recollida de forma escrita, la "cultura popular i tradicional" havia de servir-se de l'expressió oral com a mitjà per arribar a una població mancada de coneixements instrumentals.

Per desgràcia en el nostre país, la institució escolar va estar dissenyada tard i malament. La base documental d'aquest treball només recula tres generacions a partir de la nostra. Això ens situa al canvi de segle. Podem veure com encara aquesta tradició oral és en part viva gràcies a la manca de recursos culturals de la població del nostre país. Es pot constatar que les societats que abans s'alfabetitzen són les que abans també abandonen aquestes pràctiques. El nostre marc d'estudi, situat a la Catalunya rural, ens demostra la lenta incorporació de la cultura escrita en el poble baix.

Una altra cosa que vull ressaltar és la dimensió educativa que té aquest fenomen. Evidentment, els encarregats de transmetre els coneixements a

partir de contes o bé de cançons els podem considerar educadors. Aquesta funció educadora va ser assumida dins el marc de la institució familiar, com ens recordava la imatge de l'avi narrador de rondalles. Però la meua recerca ha sortit d'aquest àmbit. Em consta que les cançons que analitzo van ser cantades en llocs públics, especialment al cafè del poble. En aquest sentit, el cafè esdevenia una institució educativa, on la gent anava a informar-se i a aprendre, i també a opinar respecte els canvis que patia el món.

Situació a nivell local

Quan s'escolava el segle XIX i quan començava el segle XX, la vida a St. Llorenç Savall ja era plena. No solament s'havia anat conformant la seva disposició urbanística, sinó que a més els pagesos s'anaven establint en els seus carrers, al costat de paraires i teixidors, que posaven els fonaments industrials i econòmics de la població.

En aquesta època els pagesos començaven a gaudir de l'esforç de les generacions que els precediren. No deixaven les masies, és clar, però ja posaven un peu a la vila. Els fills, sobretot, a mesura que

anaven formant família, també paraven pis o caseta al carrer de Baix, al carrer Nou, a la plaça,... Alguns trobaven més segur fer un ofici que no pas treballar la terra per viure i es posaven a fer de paraires i teixidors, especialment de lli, que era el teixit que tenia més sortida. També tenien l'hortet i sobretot la vinya per abastir, en part, el rebost familiar i fer una aportació addicional a les migrades rendes que provenien del treball industrial/artesanal.

Pel que fa al transport i les comunicacions, durant molts anys o bé s'anava a peu o bé s'utilitzava algun animal per fer recorreguts molt llargs. D'aquesta època, el personatge més conegut és el Cisco el tartaner, qui al 1914, quan es va inaugurar "La Vallesana", ja disposava de set mules, dos cavalls per muntar viatgers i un cotxe molt bonic amb vidres blaus a les finestres, tirat per 5 cavalleries i capaç de transportar 20 viatgers. A més a més, una tartana gran per a una vintena, tirada per tres mules, una jardinera i dues tartanes per a vuit o deu viatgers.

Quan eren les fires d'hivern o d'estiu a Sabadell o a Castellar del Vallès, moltes persones hi anaven i algunes tenien el costum de fer-ho a peu. Allà s'hi compraven paraigües, tapaboques, mantes i faixes.

Després, a la tornada, el Cisco sovint els carregava els paquets si la tartana no anava plena, per tal que no haguessin de tragar tot el pes a peu.

Els llorençans que volien anar a Sabadell o a Barcelona avisaven el dia abans al Cisco i així, si a l'hora de marxar no eren al lloc convingut, el Cisco els esperava o bé els anava a buscar. L'hora de marxar eren les 5 del matí. D'aquesta manera s'arribava a Sabadell cap a les 9, que era l'hora de sortida del tren del Nord, procedent de Manresa, i que arribava a Barcelona a dos quarts d'onze. Per posar un exemple de com han variat les comunicacions des de aleshores fins a l'actualitat, diré que aquest trajecte (St. Llorenç – Barcelona) avui en dia es pot cobrir en un espai de temps d'una hora amb cotxe (malgrat tot, pel que fa als transports públics, no podem registrar una reducció del temps de la mateixa proporció).

A l'any 1914 es va inaugurar el servei de "La Vallesana", però el Cisco encara va continuar amb els seus viatges amb normalitat durant un any més. La gent de Sant Llorenç Savall no volia pujar als autos perquè els feien por. Durant aquest temps de convivència dels dos serveis, el Cisco va fer tractes amb la nova empresa de transport i va entrar-hi com a accionista i com a treballador.

Durant la guerra de 1914 a 1918 va haver-hi dificultats per trobar benzina. El servei va quedar interromput entre Castellar i Sant Llorenç i el mateix Cisco va portar el sac de correu i la premsa a coll i caminant entre ambdues poblacions durant molt de temps. Veureu com té sentit anomenar aquest període, representat en una de les cançons que analitzo.

Durant aquest període, la vida a Sant Llorenç Savall era molt senzilla. La gent vivia del camp i de les vinyes. A les cases es practicava una mena d'economia de subsistència. Amb aquest panorama, no eren gaire necessaris els desplaçaments de la població i, de fet, les comunicacions amb els pobles dels voltants eren limitades.

Degut a aquestes limitacions, la informació que arribava de l'exterior arribava molt de tant en tant. A més a més, una gran part de la població no sabia llegir ni escriure, per això tenien tanta importància i tant èxit les sàtires que cantaven els cecs i els rodamons que arribaven a la vila.

Durant la primera dècada del segle XIX va començar a estendre's la industrialització. Sant Llorenç va canviar les vinyes, la fil·loxera i la gana pels nous telers; primer telers de mà (funcionaven manualment) i més endavant els vapors i l'elec-

tricitat (que no va arribar fins el 1910). De tota manera, la situació geogràfica del poble feia difícil la comunicació amb els nuclis urbans més grans. Però malgrat això, s'esdevé una industrialització relativament ràpida, degut a la seva proximitat a importants nuclis fabrils de l'època, Terrassa i Sabadell, així com també a tot el que es considera la llera del Llobregat. El riu Ripoll es pot considerar un nexe que uneix una zona eminentment rural amb la incipient àrea metropolitana industrial de Barcelona. Això fa que el poble es nodreixi d'una immigració interna provinent de petits pobles del Bages que quedaven encara més allunyats d'aquests cercles d'influència.

Feta aquesta situació de context passem a veure els fragments de cançons que he pogut recopilar.

Cançó 1:

*Catalunya té un gra al nas,
i una piga en a l'esquena
un ull de poll en el cervell
i la panxa molt poc plena.*

*Doneu ufals
doneu ufals als animals de la terra
doneu ufals.*

La cançó no ens dona cap element per poder-la situar concretament, però podem estar segurs de que es tracta d'una versió posterior al cant dels segadors. Aquest element d'inspiració amb un cant de gran transcendència i simbolisme és molt important alhora de fer una anàlisi del text de la cançó. El fet de fer mofa de la lletra original ens diu que, per una banda, hi ha el que podríem definir com un cert desencís cap als símbols catalans del passat, alhora que es fa una àcida crítica del present. Aquesta cançó fa evident un malestar del poble senzill català que està sobradament documentat en la historiografia d'aquest país. Podríem començar dient que entre el final del segle XVIII i principis del XIX, es viuen períodes de males collites i de gana. En una època que Catalunya viu a la perifèria política, econòmica i cultural d'un Estat en plena decadència. Per això imaginem que podríem situar-la en aquesta època.

També es pot comentar el fet que la berruga, el gra... poden fer referència a algun tipus d'infecció d'estil parasitari, en el sentit que hi havia el sentiment que hi havia gent que s'aprofitava del poble català. A més a més, l'ull de poll en el cervell pot fer referència a la poca capacitat de

pensar i de tenir iniciatives per trencar amb aquesta etapa de gana i de problemes, intensificats sobretot en el món rural.

També podria ser que la tornada "doneu ufals als animals de la terra" tingués un doble sentit, fent referència a que estem atipant a una colla "d'animals", al grup del govern, que actuen de manera incorrecta per la gent del poble.

Cançó 2:

....
Àustria, "Inglaterra"
per fer-hi més pilotes, el turc i el servi.
La Bèlgica la pobre,
que molt tranquil·la estava
per no creure al "Guillermu"
ara es veu destrossada.
Reseu-li un Pare Nostre
amb plena devoció,
que no s'hi fiqui Espanya
si en vol sortir millor.

La cançó ens situa sense cap mena de dubte a l'inici de la Primera Guerra Mundial (1914-1918). En la primera part de la cançó (en l'estrofa incompleta),

s'anomenen els principals països dels dos blocs: Àustria per una banda i Anglaterra per l'altra. Els Turcs es van aliar amb Àustria i Alemanya formant el que es va anomenar l'Eix, enfrontat a la Triple Entente, representada per: França, Anglaterra i Rússia.

Bèlgica va ser el primer país envaït per Alemanya (Guillem II). Va magnificar-se la destrossa que la guerra havia provocat en el país per tal de convèncer a la població anglesa i francesa (i més tard als americans) de la importància d'entrar a la guerra. És una època especialment interessant pel que fa a les diferents demostracions patriòtiques (nacionalismes) que es donen a la majoria dels països europeus.

La situació a Espanya durant aquest període era d'una certa controvèrsia. La neutralitat era l'única sortida possible perquè els escassos recursos econòmics i militars, juntament amb la situació de les seves forces armades i la nul·la inserció en el sistema d'aliances europees, obligaven al govern del país a no participar en el conflicte. Una part de la població preferia intervenir a favor del bloc germànic, especialment la dreta monàrquica i catòlica (un exemple n'és el mateix rei Alfons XIII, que demostra tics megalòmans i ànsies colonials que li fan prendre partit pels imperis d'una forma gairebé

explícita), mentre que l'esquerra republicana i socialista era partidària dels aliats. Per fi, hi havia encara un gran gruix de la població no volien sentir a parlar de guerra. A Catalunya, la situació era similar, tot i que va haver-hi un grup intel·lectual menys aliadòfil i més pro-germànic, determinat per motius culturals i científics (en aquella època el modernisme i el posterior noucentisme, estan molt influïts per la cultura germànica. Maragall per exemple, tradueix diverses obres de Goethe del alemany).

Cançó 3:

Ara Colom diu que vol marxar,
a Barcelona no s'hi vol estar
per les colònies que li han pres
allà dalt diu que no hi pinta res.
Ara diu que es vol anar a establir
a un poblet que és molt lluny d'aquí,
a les altures del Papiol
a fer una fàbrica de bunyol.
I si Colom ens marxa diu que hi podrem posar
a don "Pantorrilles" vestit d'escolà
amb un bon "lletreter" que digui així:
aquí està el "pastelero" d'aquest país.

Aquesta cançó ens situa en un escenari urbà de Barcelona molt concret. Es parla de Colom fent referència al monument de Colom que es va instal·lar a Barcelona amb motiu de l'Exposició Universal de 1888. Aquest esdeveniment va donar un fort impuls a la ciutat de Barcelona, projectant-la a nivell internacional, a la vegada que es feia un autèntic projecte "il·lustrat" d'urbanisme racional que transformaria d'una forma substancial l'aspecte estètic de la ciutat i, de retruc, la qualitat de vida de molts dels seus ciutadans.

Tot havia començat poc temps abans, quan l'alcalde de la ciutat, Rius i Taulet, va fer pública la convocatòria a tots els pobles del món per què hi participessin. Aquesta reforma havia començat en el moment en què Barcelona havia enderrocat les seves muralles (a partir de 1859), i que creixia estenent-se per l'actual Eixample, projectat per l'arquitecte Ildefons Cerdà. Per altra banda, Barcelona era propietària dels terrenys que ocupava la Ciutadella (des de 1868), i l'arquitecte Josep Fontserè havia rebut l'encàrrec municipal de construir-hi un gran parc públic. A més a més, durant aquest període es van tirar endavant altres projectes, com ara l'ordenació de la Rambla de Catalunya o la millora del passeig de Colón. A l'extrem d'aquest passeig va situar-s'hi el monument a Colom, que va ser inaugurat l'1 de juny.

De tota manera, la cançó deu ser posterior al 1898, any en que es van perdre les últimes colònies asiàtiques i americanes: Filipines, Puerto Rico i Cuba.

Pel que fa al paper dels catalans en el front de les guerres colonials, hem de dir que el catalanisme radical sempre es va mostrar crític amb el govern espanyol, sense atacar mai als patriotes cubans.

A la segona estrofa es presenta la perspectiva de marxar cap a la perifèria i canviar de font d'ingressos; les colònies per la nova etapa industrial. De tota manera, al text se'ns parla d'una "fàbrica de bunyol", probablement fent una comparació amb les nefastes polítiques que es duïen a terme durant aquesta època, i que per a molts van ser les causes que van portar a la pèrdua colonial. També pot ser una sàtira cap a la incipient i a voltes "inexperta" industrialització catalana.

Segons la persona que em proporciona la comanda, Don Pantorrilles era el malnom que li van donar a Alfons XIII, que pel que es coneix tenia les cames molt tortes. De tota manera, Alfons XIII era molt jove i la seva mare va exercir les funcions de regència fins que el seu fill va assolir la majoria d'edat.

El fet de vestir-lo d'escolà i dir-li "pastelero" era una manera de ridiculitzar-lo, perquè el poble no estava gens d'acord amb la seva manera de fer i perquè va portar a terme polítiques nefastes, especialment per a Catalunya. En definitiva, aquesta cançó plasma el descontentament explícit dels catalans i les seves institucions en vers l'estat Espanyol que s'arrossega durant tot el segle XIX i el primer terç de XX. És per això que d'aquesta època també podem destacar l'avenç important dels partits, associacions, fòrums d'opinió, etc. de caràcter nacionalista català.

Cançó 4:

*L'avi del parc està molt cremat
perquè el menjar li fan anar car
ha demanat un "empleiu" al punt
que "l'acoloquin" dins el consum.
Perquè del "modo" que ell ara està
diu que em prou feines no pot menjar
i com que el poble va tan estret
no li regalen mai cap llonguet.
Jo en conec un avi que trompa no te
però te una boca que endrapa molt bé
ara amb les reformes diu que l'ha "empleiat"
a les caixes del fondo de casa la ciutat.*

Quan vaig preguntar a la persona que em canta aquesta corrandà qui era l'avi del parc, em va dir que era un elefant que hi havia al parc zoològic de Barcelona. Per tant, he de pensar que l'Avi del parc era l'elefant del zoològic (aquest parc zoològic va ser creat amb motiu de l'exposició universal de 1888, i podem dir que és el precedent de l'actual situat al mateix parc de la Ciutadella.) i que era tractat com una meravella indescriptible (si tenim en compte l'escassa mobilitat geogràfica de la majoria de la població, és fàcil entendre-ho).

En la corrandà que he recollit es fa referència a un període de gana i de dificultats econòmiques. És difícil localitzar-lo exactament, per què podem trobar més d'una temporada de penúries en aquesta època, però jo m'inclino a pensar que pot tractar-se de la crisi econòmica i el malestar social que es van produir a nivell internacional, començant per Estats Units, cap el 1929. Aquesta depressió es va anar estenent per tots els països desenvolupats, fins i tot també pels països que, com Espanya, no eren centrals en el sistema econòmic. Es van reduir molt les exportacions, la inversió i, a més a més, la mà d'obra ja no emigrava cap a altres països (actuant com a regulador de l'excés de mà d'obra que hi havia a Espanya) ans al contrari, els que havien emigrat van començar a tornar.

Per fi, a l'última estrofa es parla d'un personatge públic, a qui també anomenen Avi. No m'ha estat possible determinar qui era aquest personatge; podria ser en Macià, perquè a ell també li deien l'Avi, però no n'estic segura perquè no he trobat cap indicati explícit que m'ho constati.

Com a fet més remarcable, podem dir que en aquesta cançó hi trobem, per una banda, "fets de societat" a l'entendre que l'animal esdevé una mena de "mascota" que se li canten les virtuts i, per altra banda, hi trobem la sàtira social que se'n repeteix en la majoria de cançons.

Cançó 5:

*Aquest any ni festes vàrem fer
per la diada de la Mercè
perquè va dir-ne un pagès gros
que no volia castells de foc.*

...

*Només els grans diuen: anar ben mudats
amb un gros "plumero" penjat dalt del cap
però en a l'esquena si us hi haguéssiu fixat
hi portaven unes llànties que feien feredat.*

També aquest text ens parla d'una època difícil, fins al punt que es suspensen les festes de la Mercè a Barcelona. Com en casos anteriors, probablement és una de les crisis que va patir el nostre país a principis del segle XX. Aquest esment a la suspensió de les festes pot molt ben ser una al·legoria al fet de passar per un mal moment i no hi ha festes que valguin. Per altra banda, no puc deixar de destacar la gran crítica social que se'n desprèn. Podem definir-la, fins i tot, com una "crítica de classe" ja que és evident que es fa mofa dels que ostenten, o fan ostentació, d'un càrrec més alt. La cançó ens recorda una certa decadència o doble moral al referir-se a les "falses aparences" dels qui van més mudats.

L'última estrofa fa referència a la gent que pertanyia a la noblesa o a la burgesia que lluitaven per mantenir el seu status, encara que fos només aparentment. No es pot negar que hi ha un fort contingut de lluita social en el breu text d'aquesta cançó.

Conclusions

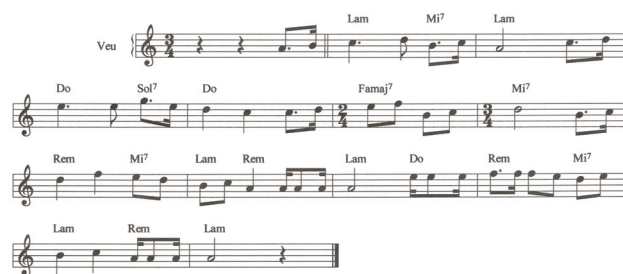
El primer fet que pot sorprendre és que, malgrat les cançons han estat recollides totes elles de la tradició oral de la gent de Sant Llorenç Savall, no n'hi ha cap que parli dels fets quotidians del poble. Crec poder afirmar que, en una època determinada, un dels nexes més importants de relació del poble amb el seu entorn, immediat o llunyà, van ser precisament aquestes cançons. No hi ha dubte que la informació que se'n desprenia definia en gran part l'opinió que els habitants de St. Llorenç tenien dels fets que s'hi relataven.

Avui en dia, que vivim de ple en la societat de la informació, de les xarxes socials i d'internet, ens pot semblar un vestigi anacrònic la transmissió oral, però a l'època que em remeto aquesta era la porta d'entrada del món cap al poble. Podem veure que en aquest breu recorregut hi queden ressenyats fets històrics ben diversos, des d'una guerra fins a la descripció d'animals exòtics. Sens dubte, són els darrers vestigis de la nostra cultura pel que fa a la narració dels esdeveniments. A l'Edat Mitjana i a la posterior Edat Moderna, els mariners i els mercaders que viatjaven a altres latituds omplien de literatura la seva visió del món. Ens queda constància de bells contes i

llegendes que feien més honor a la imaginació que a la realitat. Avui en dia no ens creuríem que a l'Àfrica hi puguin haver gossos de vuit potes o dones de tres caps. Malgrat això, la informació que rebem igualment ha estat elaborada pel "missatger" o "tiktokker" de torn o bé per una IA del tot mentidera. El que és segur és que ha perdut bona part de la frescor i proximitat que donava aquesta manera d'explicar-ho.

Segurament a les rondalles i cançons recollides en aquest article el que menys se'ls demanava és que fossin reals. Només se'ls demanava que fossin boniques i divertides.

Música de la cançó 1

Música de la cançó 2

Música comuna de les cançons 3, 4 i 5

Etnobotànica llorençana

LA RUDA

Iniciem aquí una secció per recollir els usos i la saviesa sobre les plantes del territori. Un intent de recuperar la memòria de la nostra gent.

Un record per a la Ventureta, que tan generosament compartia el que sabia.

La Ruda

Ruta angustifolia Pers.

La ruda és una planta poc aparent, de la família de les Rutàcies, que en un bon any pot créixer fins poc més de tres o quatre pams. Reconeixible si no està en floració per l'olor penetrant, considerada per alguns desagradable. Les fulles són d'un verd blavós, molt retallades. Les flors estan en ramells a l'extrem de les tiges, amb quatre o cinc pètals (la flor central del ramell) de color groc. Aquesta floració es produeix a la primavera i a l'estiu. El fruit és una càpsula amb quatre o cinc lòbuls, segons el nombre de pètals de la flor de la qual s'han format. Tant les fulles, com els sèpals i els pètals, tenen unes glàndules que emeten la seva olor característica.

És una planta procedent d'Àsia i el Mediterrani Oriental, arribada a la Península des d'antic i cultivada en els monestirs com a medicinal i per les seves propietats contra les forces malignes. Dels horts dels monestirs va passar als herbolaris i algunes es van escapar del control humà i campen pels nostres camins, confoses amb d'altres plantes ruderals. La cultivada (i escapada) correspon a l'espècie *Ruta graveolens*, mentre que les naturals o silvestres són dues: *Ruta angustifolia* (abans *Ruta*

chalepensis subsp. *angustifolia*) i *Ruta montana*. Ambdues espècies poden trobar-se a Sant Llorenç Savall.

Com a medicinal i com a ús màgic-religiós es recollen les summitats florides, és a dir la part superior de la planta amb la seva flor. Les propietats medicinals en general i la conservació recomanen l'assecatge en un lloc ventilat i càlid, però no a ple sol. Pius Font i Quer, l'insigne botànic català, recull l'ús medicinal de la planta fresca. En altres temps les farmàcies de Barcelona destil·laven la ruda fresca en vapor d'aigua i obtenien un líquid un xic grogós, amb l'olor característica de la planta. Aquest destil·lat contenia més d'una espècie de ruda, totes elles de similars propietats medicinals.

Malgrat la planta ha guanyat fama popular per l'ús com a abortiu segur si se sap manipular correctament (era una de les anomenades «planta de dones»), té altres virtuts medicinals molt significatives. Era especialment preuada a ambdós cantons dels Pirineus per donar més resistència als capil·lars sanguinis, evitant les hemorràgies, fins i tot usada en cirurgia ocular. A l'altre extrem (com passa sovint en els usos de les plantes) també s'ha utilitzat com a emmenagoga. Dit

Ruta angustifolia (detall de la fulla)

d'una altra manera, per provocar la menstruació quan aquesta no arriba i, segons la dosi, provocant una contracció de l'úter amb la conseqüent pèrdua del possible embrió. Però cal parar atenció: la ruda no és innòcua sinó tòxica, podent arribar a provocar la mort de qui la pren sense mesura. Les dones amb coneixements al respecte, les «bruixes o fetilleres», van ser perseguides com a posseïdores d'aquests coneixements que separaven la vida de la mort. Té també propietats antiescorbútiques, sudorífiques, antiespasmòdiques i és eficaç en el tractaments dels cucs intestinals.

A l'alta muntanya era una planta molt preuada. Atès que té un origen mediterrani, era cultivada en llocs assolellats, inicialment en monestirs i posteriorment als horts. Actualment se la pot trobar naturalitzada en llocs assolellats, sovint més o menys rocosos. És una planta que torna a brotar a la primavera següent, de manera que és interessant recordar el lloc de collida per poder tornar-hi posteriorment. Al Pirineu es recullen usos molt diversos, entre d'altres per facilitar l'expulsió dels fetus prematurs, un assumpte cabdal en una zona on el metge arribava tard si és que arribava. També era utilitzada amb el ramat oví amb aquesta finalitat. Es coneixen altres usos adreçats al ramat i als conreus: s'utilitzava en la diftèria

porquina, com a antisèptic d'ovelles i cabres, contra els còlics intestinals (també en aquest cas en humans i per fricció), per estimular l'evacuació de la placenta després dels parts i per tractar els conreus contra les plagues de fongs. L'ús no és sempre la fricció o la ingesta de la planta, també pot consistir en lligar la planta a la cua de l'animal. Un ús que només es recorda a l'Alt Pirineu és per combatre l'anomenat «mal de mare» o astèrit o histèrit (histèria?), que relacionaven amb la matriu de dones d'una certa edat, és a dir amb la menopausa femenina, símptomes desagradables que alleugeria. Com veiem, és una planta que cobreix les diferents etapes del cicle vital de les dones.

La tradició de l'oli de ruda està ben establerta al territori. La fricció ha estat utilitzada contra el reuma dolorós quan no hi havia d'altres remeis possibles i el fred era intens. L'oli és una senzilla maceració en oli d'oliva (medicinal per si mateix) amb una única planta. En el cas de l'Alt Pirineu s'utilitzava esperit de vi.

La ruda també té fama d'antiafrodisíaca, raó per la qual era cultivada en els monestirs, fins i tot arribant més enllà dels Alps. A França, però, s'ha utilitzat tradicionalment per problemes en l'ejaculació.

Dins de l'àmbit màgic, destaquen altres usos curiosos: la protecció contra la picadura de serp i, especialment en el cas de les dones, portar-la a sobre com a amulet contra la malastrugança. Al segle XVI els exorcistes i els caçadors de bruixes utilitzaven la ruda: els primers per fer fugir els dimonis i els segons per detectar bruixes als carrers francesos. Popularment també era utilitzada, dins i fora de Catalunya, per protegir-se de les enveges, del mal d'ull, de les males intencions... és a dir, com a protecció contra el mal. Era tan coneguda entre la gent comú que s'utilitzava la frase «*És tan conegut com la ruda*» per referir-se a qualsevol fet conegut. D'altres frases que donen idea de la confiança en les seves virtuts són: «*Si la dona sabés les virtuts de la ruda, l'aniria a buscar fins a la Lluna*» o «*En la casa on n'hi ha ruda, no es mor cap criatura*», que capten respectivament l'ús medicinal i màgic de la planta.

Salut!

Presentació del numero 29 de la revista

El divendres 20 de desembre, just abans d'encetar les vacances nadalenques, vam presentar el darrer número de la nostra revista. I ja en portem 29!

En aquesta ocasió l'atenció l'acaparà un treball ben singular: l'entrevista que un grapat de membres de l'entitat va aconseguir fer al José Maria,

l'home que fa més de quaranta anys que viu tot sol a la balma del Bord, al peu de la canal de Santa Agnès.

Després d'anys de parlar-ne, finalment vam aconseguir mantenir-hi una llarga conversa. Tot i que no ens va permetre fer fotografies ni gravar les seves paraules, els companys Mertxe Pamplona, Joan Rossell i Montse Roviras van ser capaços de plasmar les seves paraules en un text colpidor.

Altres articles apareguts en aquest número foren: «La font de les Comes» (Jordi Guillemot), «El pi és mort» (Josep Maria Noguer), «Homenatge a mossèn Dalmau» (Joana Villemur), «Conversa amb Cristina Vidal, la Ventureta» (Mertxe Pamplona), «Tercera edició del camp de treball arqueològic del castell de Pera» (Ariadna Vidal), «Entrevista a mossèn Joan» (Arnau Muniesa) i «Fidel Trias Pagès, pintor» (Joan Rossell).

Eines i feines del camp

Encetem aquí una nova secció de la revista Lacera amb la intenció d'apropar-nos al coneixement de les feines agrícoles tradicionals i de les eines que, fins no fa massa anys, encara s'utilitzaven per a dur-les a terme. El que us presentem en aquest treball no pretén tenir un rigor ni una exactitud científiques, projecte que donaria per omplir moltíssimes pàgines. Més aviat es tracta de que aquest coneixement no es perdi en la memòria col·lectiva i de que quedi testimoni que fins fa 150 anys, abans que la revolució industrial i la mecanització del camp arribessin a Sant Llorenç, totes les generacions havien viscut de treballar la terra. Aquest article també vol retre un petit homenatge a tots aquells llorençans que, amb gran esforç i dedicació, van aconseguir que el nostre poble tingués vida durant segles.

Les eines, les grans protagonistes

Al darrere de qualsevol activitat agrícola o forestal hi ha les eines que la fan possible. Avui dia aquestes eines es fabriquen en sèrie, amb unes mides, proporcions i pesos estàndard, però temps enrere s'elaboraven una a una i de manera artesanal. Això vol dir que no hi havia dues eines iguals, cadascuna es feia a mida de l'usuari que l'havia de fer servir. Els encarregats de fer realitat aquest petit prodigi eren els ferrers, uns personatges que durant l'edat mitjana foren prou poderosos en aconseguir la concessió del senyor feudal per poder fer la seva feina. Tal és el cas de Ponç Ferrer, que al segle XIV exercia aquest ofici al nostre poble i el nom del qual s'ha conservat en la masia que s'alça a la sortida del poble, en direcció a Monistrol de Calders. Els ferrers modificaven la forma i la llargària de l'eina o bé la forma del mànec segons les necessitats de cada pagès. Els mànecs eren, justament, una de les peces clau de les eines en exercir de connectors entre la persona i la part de l'eina que treballa directament sobre el terra, la fusta o la roca. Habitualment eren fets amb fusta d'alzina a partir de soques que es feien rebrotar amb aquesta finalitat. Sempre eren rectes o lleugerament corbats.

Un altre aspecte important a tenir en compte era el manteniment de les eines, especialment pel que fa al seu tall. Les eines que treballaven directament sobre la terra o la roca —a diferència de les que treballaven sobre fusta, cereals o herba fresca— no s'esmolaven mai, sinó que es llossaven. Això vol dir que retornaven a la forja del ferrer, qui refeia el tall i, si convenia, hi afegia material nou.

Al llarg d'aquest treball, i en els futurs articles d'aquesta secció, anirem desgranant els diferents tipus d'eines que s'utilitzaven en totes i cadascuna de les feines del camp: per obrir camins, per llaurar el tros, per cultivar els cereals, per fer fusta al bosc, per treballar a la vinya i a l'hort...

Camins i carreteres... el problema de les comunicacions

Encetem la secció abordant un dels temes clau en la vida dels pagesos d'abans del segle XX: les comunicacions. Fins ben bé a començaments del segle XX el transport es feia a bast. Això vol dir que eren els animals de càrrega, habitualment mules, els encarregats de tragar productes i persones a través de camins estrets (camins de

bast o de ferradura) que només permetien el pas d'un animal. Aquest va ser el sistema de transport fins a l'arribada del carro, tant per anar d'un poble a un altre com per anar de la casa al tros o de la masia al poble. A Sant Llorenç Savall, per exemple, fins a principi del segle XX els carros arribàvem només fins a la Riera Seca, poc més avall del Dalmau, i després calia continuar per camí de bast fins al poble.

El bast estava constituït per dos coixins rectangulars farcits de borra, de llana o de palla. Aquests coixins estaven cosits per una banda i es col·locaven damunt del llom de l'animal, un coixí a cada banda. Aquest era el suport bàsic damunt del qual es podien afegir diversos accessoris segons la càrrega que es volia transportar:

Àrguens: quadrats de fusta corbats que es lligaven damunt del bast de l'animal per al transport d'herba, de palla, etc.

Argonelles: bastida de fusta en angle per transportar troncs.

Sarrions: bosses, generalment d'espert, que es col·locaven una a cada banda de l'animal per a transportar terra, palla, fems o diversos productes de la collita.

També existia una modalitat de bast més còmode per a l'animal, formada per uns coixins més amples i gruixuts, anomenada albarda.

El transport a bast constituïa també la base de la unitat de mesura més utilitzada en aquella època. Fins ben entrat el segle XX no es parlava pas de quilos ni de tones, sinó de càrregues. Una càrrega consistia en tot el producte que es podia transportar a llocs d'una mula, repartit entre els dos sarrions. Això equivalia aproximadament a uns 120 quilos actuals, repartits entre les dues bosses: 60 quilos a cada banda. Això no obstant, és evident que no era el mateix transportar una càrrega de blat que una de pedra.

El transport a bast desaparegué amb l'arribada dels carros. Aquests van suposar una veritable revolució al món rural, però també un munt de maldecaps pels pagesos. Els vells camins van quedar obsolets i va fer falta eixamplar-los o bé modificar-ne el traçat per tal de permetre el pas dels nous vehicles. La construcció d'aquestes «carreteres» (és a dir, camins per a carros) va suposar una enorme feina i dedicació per a la gent del camp. És important, però, no confondre aquests camins amb el que avui dia anomenem carreteres. Les vies de comunicació

entre pobles, les carreteres d'avui, van ser construïdes per peons caminers que habitualment venien de fora dels pobles. Nosaltres ens referim als camins que comunicaven els conreus amb el poble o amb les masies. Són aquests els que van ser oberts amb la suor dels pagesos de tots i cadascun dels pobles del nostre país.

Les eines que els pagesos utilitzaren per obrir aquests nous camins de carro eren diverses. En primer lloc trobem el magall, una eina valenta, amb dues cares ben diferenciades: una en forma de pic per estovar la terra i una altra en forma de destrat per tallar les arrels (anomenada escarpell). Per moure terra utilitzaven una pala clàssica i per trencar roques el mall, una mena de martell enorme que podia tenir les dues cares planes o bé una de plana i una en punta (escoda). Per moure els blocs de roca utilitzaven el perpal, una barra llarga de ferro acabada en punta i amb l'extrem superior pla. Aquestes eines eren insuficients quan ensopegaven amb un pas estret entre roques. Aleshores calia recórrer als explosius. Amb una barrina feien un forat a la roca, hi col·locaven la pólvora casolana degudament comprimida i la feien explotar (barrinada). Aquesta operació també es feia amb l'objectiu d'aconseguir pedra per bastir els murs de contenció de les vores del camí.

El carro: el nou protagonista dels camins

Ja hem comentat més amunt que la introducció del carro suposà una petita revolució al camp. Gràcies a ell el pagès podia transportar amb més facilitat i en un menor número de viatges els seus productes del tros a casa o de la masia al poble.

De carros n'hi havia de molts tipus. El més habitual a Sant Llorenç Savall era el carro lleuger, amb dues rodes, molt manejable i ideal per al transport de petites càrregues. Es tractava de carros construïts amb tècniques i mides estàndard, tant pel que fa al diàmetre de les rodes i dels eixos com al sistema de frenada. Això facilitava molt les reparacions i l'accés a les peces de recanvi. Els encarregats d'aquestes reparacions eren els carreters, l'equivalent als «mecànics de cotxe» d'avui dia, per bé que aquells també s'encarregaven de construir carros nous (de fet, les parts metàl·liques venien fetes i ells s'encarregaven només de la fusteria).

A banda del carro típic, també trobàvem carros de trabuc i carretons. Els primers podien bolcar la caixa per descarregar i eren molt utilitzats per al transport de sorra i grava per a la construcció.

A Sant Llorenç era típic tragar gravas de la Riera Seca fins al poble en aquesta mena de carros. Els segons constaven d'una sola roda i eren un mitjà

de transport molt més modest. Amb excepció de la roda, que era metàl·lica, la resta era de fusta. A diferència dels carros anteriors, tibats per animals,

el carretó era tibat directament pel pagès.

1. Escoda.
2. Mall.
3. Magalls.
4. Matricula de carro i, al damunt, impost de rodatge de carros que es pagava anualment.
5. Xapo i pala.
6. D'esquerra a dreta: mall, barrina, tascó i perpal.
7. Carretó.

(Eines de la col·lecció d'en Miquel Casals)

A portrait of Joan Solà Herms, a middle-aged man with grey hair, wearing a light grey V-neck sweater over a white shirt. The background is a blurred landscape with mountains and trees.

Ritxart

La veritat és que mai m'hauria pensat que em demanarien que escrivís sobre tu, Ritxart.

Per a mi és molt complicat fer aquest text, però intentaré sintetitzar tot el que hem viscut des que em vas proposar entrar a formar part d'esquerra explicant diferents moments que hem compartit, quan jo tenia divuit anys, fins que ens vas deixar.

Vint-i-set anys intensos i en els que hem viscut moltes coses, nosaltres i les nostres famílies... i que per desgràcia amb tu ja no podrem viure cap vivència més junts.

Jo tenia 18 anys, estava estudiant ciències empresarials i a les tardes feia de bibliotecari a la casa de cultura, i me'n recordo que em vau venir a veure tu i el Marc Sanglas, per si voldria anar a alguna reunió d'esquerra (m'ho vau dir a mi i a un molt bon amic meu). A mi la política sempre m'ha agradat. A casa des de ben petit, els meus pares han viscut molt la política de prop; el meu pare va ser regidor pel CAV en el primer Ajuntament democràtic de Sant Llorenç Savall i recordo que els meus pares miraven sempre els mítings del Felipe González i vivien i viuen la política.

També recordo perfectament, quan al cap d'uns dies us vaig contestar: el meu amic va decidir no participar del projecte i jo vaig dir que ok, que en tenia ganes, però només posava una condició, que jo era molt tímid i que no volia parlar mai en públic. Que jo per treballar, fer propostes i el que calgués allà em tindríeu, però per parlar en públic no. I tu Ritxart em vas dir: "no et preocupis que no et farem parlar mai"... aquest dia és l'únic d'aquests 27 anys d'amistat que em vas "enganyar".

Aquella primera campanya ja em vaig involucrar molt, vaig anar de número 8 amb 19 anys i allà vam començar a formar la nostra amistat. Ens portàvem molts anys d'edat, però això mai va ser

un problema. Tu tenies un esperit jove i de seguida vam congeniar moltíssim. Tu sempre feies que em sentís part important del projecte encara que només tingués 19 anys. Van ser moltes reunions de nit, durant aquella primera campanya... de treballar molt, però sempre els divendres acabàvem al Crack i allà arreglàvem el poble... o com a mínim, ho intentàvem...

Aquella primera campanya va ser l'única vegada que em vas fallar, Ritxart. Vam fer un míting a plaça i el Magí em diu "Patau, hauries de parlar" i jo li vaig dir: "Magí, el pacte que vam fer amb el Ritxart era que jo no parlaria en públic". Per la cara del Magí crec que ell no sabia el meu pacte amb el Ritxart.

I aquell dia un dels dos (no recordo qui) em va dir "avui a plaça no parlis, però el míting que farem al Crack, allà que és pel joves, sí..." no vaig saber dir que no i el meu primer míting va ser al Crack. Com dic, la primera vegada i última que em vas fallar.

El Magí em va veure tan preocupat per parlar en públic, que em va portar un paperet i em va dir "t'he preparat això perquè ho llegeixis..." i jo li vaig dir "Magí, no vull que em donis res per llegir

i vull ser el primer a parlar". La cara del Magí era un poema... se'l veia amb por i només em deia "sobretot digues bona nit, agraeix a la gent,"... que no confiessin en mi era principalment culpa meva perquè no els hi havia transmès gens de confiança quan deia que no volia parlar en públic... però realment aquell míting va ser un dels meus millors mítings que mai he fet, i en definitiva va ser gràcies a tu, Ritxart. Sense aquella mentida que jo volia sentir en el moment d'entrar al grup no hagués entrat i, llavors, mai hauria tingut l'oportunitat de formar part d'aquest projecte que tant ens ha permès compartir i disfrutar.

Els meus primers quatre anys en política, en què no vaig sortir escollit, en vam treure cinc i jo era el vuitè, em van permetre anar-te coneixent, Ritxart. Anàvem parlant, nosaltres havíem guanyat i ens pensàvem que no serien capaços de fer un pacte CIU -PP per fer fora el Magí de l'alcaldia com finalment va passar.

Me'n recordo que estaves decebut, però tenies molt clar que un cop passat no quedava un altre que continuar treballant, perquè al cap de quatre anys havíem de tornar a tenir l'alcaldia.

Fotografia de Francesc Roma

Aquells quatre anys jo no era regidor però anava a tots els plens de públic que eren els divendres i després sempre acabàvem al Crack. Allà vam començar a tenir una relació especial, parlàvem de tot i teníem una connexió especial entre tots dos.

El 2003 em vaig estrenar com a regidor, amb 23 anys amb el Magí d'alcalde, i a mitja legislatura vas entrar tu com a alcalde. Aquells anys, al veure'ns tan sovint, va fer que anéssim tenint cada vegada una relació d'amistat més forta. A tu els números no t'agradaven i ens complementàvem molt bé... Un dels projectes que més vam treballar plegats va ser el pavelló. Era una obra de gairebé 2.000.000 € i feia anys que anàvem

arreplegant subvencions de tot arreu destinats a aquest projecte. Però ja portàvem molts mesos, anys amb el projecte i no acabàvem de tenir tot el finançament... i un dia em truques i em dius "Patau, quants diners necessitem per desbloquejar el pavelló?" i jo amb ganes de picar-te però sabent que era veritat el que deia et vaig dir, "si no treus 200.000 € haurem de renunciar a més d'1,3M € de subvencions i no podrem fer el pavelló"... jo, aquell dinar no sé com va anar, però al sortir em truques i em dius "200.000 € no he pogut, però sí 150.000 €, son suficients?" i me'n recordo que et vaig dir: "Ja tenim pavelló doncs!"

Referent a coses municipals, un altre tema que tenies entre cella i cella era el de fer un nou ajuntament. Hi vas treballar molt també, i finalment es va aconseguir.

També vam passar moments complicats com el referèndum de la plaça, van ser moltes nits de parlar-ne, de veure què havíem de fer, però me'n recordo que tenies molt clar que la plaça en baixada no la podíem fer... "molta gent em ve i em diu que aquesta plaça no la podem fer en baixada, que perdrà la seva identitat i moltes activitats no es podran fer". Ens havíem equivocat al no donar una opció de les tres per votar i me'n recordo que

em deies "és millor que perdem unes eleccions per aquest motiu, que no pas tirar endavant una cosa que sabem que la gent, si hagués tingut l'altra opció segurament seria diferent. I, finalment, vam fer una segona votació i va quedar remodelar la plaça però sense fer-la tota en baixada.

Una anècdota que sempre rèiem quan l'explicàvem, va ser amb la celebració del mil·lenari del poble. Vam parlar tot l'equip de govern i vam decidir d'intentar fer un concert amb gent famosa. En aquell moment la nova Trinca triomfava molt i vaig dir "deixeu-me negociar que intentaré que vinguin"... quan vaig parlar amb ells, Gestmusic, ens demanaven un munt de coses i jo vaig dir a tot que sí i a més, el concert, un 80% era variable. Ells acabaven de fer un concert a Blanes amb 800 persones i els vaig poder convèncer.

Les setmanes abans m'anaven trucant i em deien "com va el tiqueting?"...es pensaven que teníem un sistema informatitzat i el que teníem eren entrades a les botigues... i jo cada dia anava dient avui 15, l'endema 25... els hi deia que estava constant vendre entrades... i ve el dia que venen a muntar i em truques tu, Ritxart i em dius "però què collons els hi has venut? Ens demanen tarima de no sé quants metres, 6 persones per carregar i

descarregar, uns vestidors pels cantants i un altre pels músics, càtering, molta potència de llum,... els hi he dit que soc el cap de manteniment de l'Ajuntament, tu no apareguis que aquesta gent està molt empenyada..." Finalment vam tenir el concert amb 150 persones... jo hi vaig aparèixer el dia de les entrades i me'n recordo que va venir una senyora i ens diu si li podríem tornar l'entrada del seu marit que no es va trobar bé, i el de Gestmusic li diu "miri senyora, vostè ha perdut una entrada, jo 500"...

A part de la feina de l'Ajuntament, que eres un treballador incansable, també t'agradava estar amb amics i passar-ho bé. Molts dies sortíem amb el teu nebot i gran amic meu, el Llure, i tots tres semblava que tinguéssim la mateixa edat...t'adaptaves a tot. Un dia vam anar a un sopar a Barcelona, amb treballadors municipals, i ja hi vam anar amb la idea de tornar amb taxi i així va ser... no et cansaves mai.

També eres una persona que et preocupaves si no em veies bé. Un dia que jo havia deixat una relació, per animar-me vas organitzar, sense dir-me res, un sopar amb sortida a Sabadell amb diferents treballadors municipals... detalls que en aquell moment no valores tant però més endavant ho valores moltíssim.

Per acomiadar-nos de la política perquè jo primer havia de plejar amb tu, vam marxar cinc regidors a l'October fest. El Toro, l'Esteve, el Pere, tu Ritxart i jo. Va ser un cap de setmana increïble i amb moltes vivències.

Però si em quedo amb la cosa més important que he tingut amb tu, ha estat la nostra amistat i la que hem fet amb les nostres famílies. Amb la Montse i l'Edith, i també amb els fills, la Marina, el Guillem, l'Avril i el Joan. Hem fet un munt de dinars plegats, tant a casa nostra o casa teva, un restaurant o a S'Agaró (on jo hi vaig molt perquè els meus sogres hi tenen un apartament i vosaltres hi vauc acabar llogant un apartament molts estius).

El més dur va ser saber de la notícia que se t'havia endut l'ambulància un dijous a la tarda. Després, l'endemà que t'havien operat i era greu...anar parlant amb la Marina sobretot per veure com evolucionaves. Vam passar dies de tot i quan semblava que anàvem a millor, estava a Croàcia de vacances amb la família i vaig rebre la pitjor notícia que podia rebre. Me'n recordo del lloc, del moment i a partir d'allà un munt de trucades de gent que no se'n sabia avenir. Ritxart, has estat molt estimat i es va veure amb el munt de gent que es va interessar... tot plegat ha acabat massa aviat, però com vaig dir en el discurs de la festa

major passada, "Ritxart, has estat el millor alcalde que hem tingut mai, el meu millor amic i una gran persona".

T'estimo, Ritxart!

Fotografies cedides per Joan Solà

Lacera

*Butlletí de l'entitat Lacera
Cercle d'Estudis Llorençans*

Sant Llorenç Savall, novembre MMXXV